

TAHLİYE ÖNCESİ VE SONRASI HÜKÜMLÜYE VE ESKİ HÜKÜMLÜYE YARDIM*

Doç. Dr. Cumhuri ŞAHİN*

Zusammenfassung

Resozialisierung geht nicht zu Ende mit der Entlassung des Gefangenen aus der Vollzugsanstalt. Sondern braucht der alte Gefangene im freien Leben mehr Hilfe, als er in der Vollzugsanstalt bekommen hat. Freilassen ohne Unterstützung öfter kann Rückkehr des alten Gefangenen in kurzer Zeit wieder zur Vollzugsanstalt durch Begehung einer anderen Straftat bedeuten.

In diesem Aufsatz wird die Regelungen über dieses Thema im türkischen Strafvollzugsgesetzes und im türkischen Strafvollzugsgesetzesentwurf unter Berücksichtigung auf Rechtsvergleichung eingehend erörtert.

Suchbegriffe: Strafvollzug, Resozialisierung, Tretman, Vorbereitung zur Entlassung, Unterstützung nach der Entlassung aus der Vollzugsanstalt.

Özet

Hükümlünün topluma yeniden kazandırılması süreci, kişinin infaz kurumuna girdiği andan itibaren başlar, ancak hükümlü infaz kurumundan çıktığı anda sona ermez. Salıverilen eski hükümlünün, özellikle uzun süre infaz kurumunda kaldıktan sonra, özgür yaşamda kendi ayakları üzerinde durabilmesi, kısa bir süre içerisinde yeniden suç işleyerek infaz kurumuna dönmemesi ve hukuka saygılı bir vatandaş olarak yaşamını sürdürebilmesi için, mutlaka yardıma ihtiyacı vardır.

Bu çalışmamızda, mevcut infaz mevzuatımızda ve “Ceza Ve Tedbirlerin İnfazı Hakkında Kanun Tasarısı”nda yer alan ve infaz kurumundaki hükümlülükten başlayarak, salıverilme sonrasında da bir süre devam edecek olan yardım ile ilgili hükümleri, karşılaştırmalı hukuktaki duruma da yer vererek incelemekteyiz.

Arama Kavramları: Cezanın İnfazı, Islah, Tretman, Tahliye İçin Hazırlık, Tahliye Sonrası Eski Hükümlüye Yardım

---

Bu çalışma; Marmara Üniversitesi, Başkent Üniversitesi ve Yeditepe Üniversitesi tarafından 22-24 Mart 2002 tarihlerinde Ankara’da düzenlenen “Ceza ve Tedbirlerin İnfazında İnsan Haklarının Korunması” konulu 15. Hukuk İhtisas Seminerinde bildiri olarak sunulmuştur.

* Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

TAHLİYE ÖNCESİ VE SONRASI HÜKÜMLÜYE VE ESKİ HÜKÜMLÜYE YARDIM

I. GİRİŞ

Ceza hukukunun ana yaptırımı cezadır. Ceza, suç işleyen kişiye; suçun ve kusurluluğun ağırlığına göre uygulanan ve kişiyi yoksunluklara uğratan bir yaptırımdır. Uygulandığı kişiyi yoksunluklara, sıkıntılara, zorluklara uğratma özelliği taşıyan²¹⁵ cezanın bu etkisi daha çok kişisel özgürlüğe, bazen yaşam hakkına, ayrıca mal varlığına ve çalışma özgürlüğüne yönelik olmaktadır.

Temel ceza olan özgürlüğü kısıtlayıcı cezanın, çağdaş ceza hukukunda, suçluyu topluma yeniden kazandırma amacına yönelik olması da gerekmektedir. Bu amaç ise infaz sürecinde gerçekleşmektedir. Nitekim Tasarımın, “*İnfazda Temel Amaç*” başlığını taşıyan 4. maddesinde, diğerleri yanında; “*hükümlünün yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek ve toplumun üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmak*”tan söz edilmektedir. Benzer bir hüküm 1987 Avrupa Cezaevi Kurallarının 3. maddesinde de yer almaktadır²¹⁶.

Böylece, temel ceza olan özgürlüğü kısıtlayıcı cezadan, bu cezanın infazından ve dolayısıyla infaz kurumlarından; öncelikli olarak suçluların normal hayata döndüklerinde uyumlarını kolaylaştıracak iyileştirme ve suçluların tecridi yoluyla toplumun korunması olmak üzere iki temel amaç beklenmektedir²¹⁷.

²¹⁵ **DÖNMEZER Sulhi/ERMAN Sahir**: *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, (Genel Hükümler), C. II, 10. Bası, İstanbul 1994, s. 544*

²¹⁶ Ülkemizde uygulanan iyileştirme çalışmaları hakkında gibi. bkz. **ÖĞMEN Yusuf**: “*Tutuklu ve Hükümlülerin Islahı ve Toplum Kazandırılması*”, Türkiye'nin İnfaz Rejimi (Sorunlar ve Çözümler), (18 Ocak 1997 tarihinde Ankara Hakimevi'nde yapılan sempozyumda sunulan bildiriler, yapılan tartışmalar ve gönderilen yazılar), TC Adalet Bakanlığı Eğitim Daire Başkanlığı, tarihsiz, s. 125 vd.

²¹⁷ 1993 tarihli Cezaların ve Tutuklama Kararlarının Yerine Getirilmesine, Ceza İnfaz Kurumlarından Salıverilen Hükümlülerin Korunmasına İlişkin Kanun Tasarısı, Genel Gerekçe, (**GÜNAY Erhan**: *Uygulamada İnfaz Sorunları ve Çözümleri*, Ankara 1998, s. 259); **GÜNTHER Klaus**: “*Ceza İnfaz Hukukunun İnsan İmgesi*”, İnfaz Hukukunun Sorunları, Probleme des Strafvollzugsrechts, Alman Kültür Merkezi ve Başkent Üniversitesi tarafından 24/25.11.2000 tarihinde düzenlenen Sempozyum, Ankara 2001, s. 66; **DEMİRBAŞ Timur**: “*Cezaevinde Yeniden Sosyalleştirme (Tretman) Sorunları*”, İnfaz Hukukunun Sorunları, Probleme des Strafvollzugsrechts, Alman Kültür Merkezi ve Başkent Üniversitesi tarafından 24/25.11.2000 tarihinde düzenlenen Sempozyum, Ankara 2001, s. 146; **SOYASLAN Doğan**: “*Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfaz Rejimleri*”, İnfaz Hukukunun Sorunları, Probleme des Strafvollzugsrechts,

II. SALIVERİLME İÇİN HAZIRLIK (SALIVERİLME ÖNCESİ YARDIMIN ÖNEMİ VE ŞEKLİ)

Genelde insan hakları, özelde mahkûm hakları anlayışında son yıllarda sürüp gelen gelişme, cezada ıslah (tretman, iyileştirme) boyutunu öne çıkarmıştır. Islah boyutunun öne çıkarılmasının pratik bir yararı da vardır: İnsanlar sadece cezalandırılmakla yetinilmek suretiyle yeniden toplum içinde kendi başlarına terkedilirse, kısa bir süre sonra tekrar cezaevine dönmeleri ve bunu defalarca tekrarlayarak, bir yaşam tarzı haline getirmeleri tehlikesi vardır. Oysa başarılı bir iyileştirme ve eğitim süreci sonunda, bu kişiler üretken, saygın ve hukuka saygılı bir toplum üyesi olabilirler (Tasarı m. 4).

Çağdaş bir infaz kurumu, birbirine zıt gibi gözüken hususları bağdaştırabilmek zorundadır: Bir yandan hükümlüler denetim altında tutulacak ve bunun zorunlu kıldığı zorlayıcı bir güç kullanılacak ve bu nedenle hükümlü ister istemez yabancılığa sürüklenecek, diğer yandan ise bireysel olarak hükümlünün temel haklarına, onurlu bir yaşam sürdürmesine, salıverildiğinde sorumlu biçimde yaşamını sürdürebilmesini sağlayacak beceriler ve manevi disiplin elde etmesine çaba harcanacaktır. Tretmandaki başarı, hükümlünün yabancılığını en alt sınıra indirebilmesine bağlıdır. Bu başarının sağlanabilmesi, tretmanda birtakım araçlara ihtiyaç göstermektedir. Bu araçlar ise; uygun fizik tesisler, kişisel sağlık tedbirleri, uygun besin, giyinme, tıbbi servisler, dış dünyayla sağlıklı ilişkiler, ahlaki ve dini yardım, iş, çalıştırma, eğitim ve öğretim, fizik eğitim, egzersiz ve spor, eğlence imkanları, **salıverilme için hazırlık** ve bütün bunları idare edecek, işletecek yetişmiş personel ve en başta idarecilerdir¹.

Tretmanın başarılı olabilmesi için hükümlünün yeni tutum ve beceriler elde etmiş olması gerekir. Bunun için ise, her şeyden önce hükümlünün bu hususta istekli olması ve irade gücüne sahip bulunması zorunludur. Bu nedenle 1987 Avrupa Cezaevi Kuralları zorunlu tretmanı değil, isteğe bağlı tretmanı kabul etmiş bulunmaktadır².

Yardım ilk olarak hükümlü infaz kurumundan salıverildikten sonra değil, çok daha önce, infaz kurumuna alındığı andan itibaren, hatta yargılama esnasında başlamalıdır.

Alman Kültür Merkezi ve Başkent Üniversitesi tarafından 24/25.11.2000 tarihinde düzenlenen Sempozyum, Ankara 2001, s. 171

¹ **DÖNMEZER Sulhi:** “*Şahsi Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfazında Milletlerarası Standartlar*”, Türkiye’nin İnfaz Rejimi (Sorunlar ve Çözümler), (18 Ocak 1997 tarihinde Ankara Hakimevi’nde yapılan sempozyumda sunulan bildirimler, yapılan tartışmalar ve gönderilen yazılar), TC Adalet Bakanlığı Eğitim Daire Başkanlığı, tarihsiz, s. 23; Demirbaş, Timur: Kriminoloji, Ankara 2001, s. 321

² **DÖNMEZER, Şahsi**, s. 22 vd.

Birçok ülkede uygulanan infazın dış dünyaya açılması, uzun süreli infazın olumsuz etkilerini gidermek, iyileştirmede başarı sağlamak ve salıverilme için hazırlık bakımından yararlı olabilir. İnfazın dışarıya açılması, örneğin; eşler, çocuklar, ebeveyn tarafından yapılan denetim altında uzun süreli ziyaretlerin, sınırsız yazışma olanağının ve medyaya ulaşmanın sağlanması, yerel topluluğun infaza dahil edilmesi ve yerel kurumlardan yararlanmanın sağlanması gibi, aslında fazla bir ekonomik yük getirmeyen hususlar olarak belirtilmektedir³.

İnfaz kurumundan salıverilen hükümlü, toplumda ani çözüm bekleyen çeşitli sorunlarla karşılaşmakta ve bir ölçüde **gerçek ceza**, salıverilme sonrasında kendisini hissettirmektedir. Barınılacak bir yer, çalışılacak bir iş, cep harçlığı, eşler, çocuklar ve diğerleri ile başlatılacak ilişkiler, salıverilme sonrasında karşılaşılacak sorunlardan bazıları olarak belirmektedir. Bazı hükümlülerin ise; alkol, uyuşturucu, kumar, suçlu arkadaşlar... gibi, üstesinden gelmek zorunda oldukları özel sorunları vardır. Cezaevlerinde bulunanların önemli bir kısmının mükerrir suçlu olmaları, bunların cezaevi dışındaki önceki yaşamlarında başarısız olduklarını göstermektedir. Bu nedenlerle, infaz sırasında tüm ihtiyaçları infaz kurumu idaresince karşılanan, adeta çocuk yaşamına indirgenmiş bir yaşam sürdürmüş bulunan hükümlülerin dış dünyaya uyum sağlamalarını kolaylaştırmak amacı ile, **salıverilme öncesi bir hazırlık devresinden geçirilmeleri**, zorunlu bir önlem niteliğindedir⁴. Bu dönemde hazırlanacak eğitim programları ve sağlanacak kurslarla geliştirilecek çalışma yeteneği, kendi ayakları üzerinde

---

³ **DÜNKEL Frider/ SNACKEN Sonja:** “*Karşılaştırmalı Avrupa Ceza İnfaz Sistemi: Sorunlar, Uygulama ve Perspektifler*”, İnfaz Hukukunun Sorunları, Probleme des Strafvollzugsrechts, Alman Kültür Merkezi ve Başkent Üniversitesi tarafından düzenlenen Sempozyum, 24/24.11.2000, Ankara 2001, s. 334, 331

⁴ Herşeyden önce hükümlü, kendisini, özgür insanların yaşadığı büyük toplumun dışına atılmış olarak hissetmekte ve artık toplumun güvenilir bir üyesi olma sıfatını elde edemeyeceği kuşkusunu taşımaktadır. Uzun süren bir infazdan sonra, salıverilme öncesi, yabancı olduğu bir çevreyle karşılaşacağını ani bilincinde olan hükümlü, güvensizlik ve korku hali karışımı bir tepki ortaya koyabilir. Bkz. **DÖNMEZER Sulhi:** *Kriminoloji*, 8. Bası, İstanbul 1994, s. 157; **DEMİRBAŞ,** *Kriminoloji*, s. 322

durabilme ve sosyal yetenekler⁵ ile hükümlülerin problem kaynağı olmaktan uzaklaştırılmasında etkili olunabilir⁶.

Nitekim, **eğitime, çalışmaya, salıverilme için hazırlama, izin** gibi konularda ayrıntılı hükümlere yer verilmiş olmasının **yanı sıra**, Tasarının birinci kitabının beşinci kısmı, “**Salıverilme Öncesi** ve Sonrası Hükümlüye ve Eski Hükümlüye **Yardım**” başlığını taşımaktadır. Bu çerçevede olmak üzere, infaz kurumuna dış yardımlar ve hükümlüler arası yardımlaşmalara yer verilmektedir. Buna göre; “*Hükümlülerin ceza infaz kurumlarından salıverilmelerinden önce veya salıverilmeden sonra kişisel zorluklarını aşmalarını, iyileştirilmelerini ve dışarıdaki yaşama uyumlarını sağlamak amacıyla ilgili bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları ile özel ve kamu tüzel kişileri görev alanlarına giren konularda gerekli desteği ve hizmeti vermekle yükümlüdürler*” (Tasarı m. 96). “*Meslek ve sanatlarında becerili olan hükümlüler, çalışma yeteneğine sahip ve istekli diğer hükümlülere, yönetimle işbirliği yaparak ceza infaz kurumunda ve salıverilmeden sonraki yaşamlarında iş, meslek veya sanat öğrenmelerini sağlamak amacıyla katkıda bulunabilirler*” (Tasarı m. 97).

İnfaz kurumunda **eğitim**; hükümlülerin kendi işlerini görebilmeleri için gerekli bilgileri, kişisel ve çalışabilme yeteneklerini geliştirmeye ve yasalara saygılı davranmaya yönelik programları sağlayarak, onların topluma yeniden entegre olmalarına katkıda bulunmalıdır. Bu tür eğitsel programların hükümlülerin topluma yeniden katılımlarında en etkili yöntemler arasında bulunduğu araştırmalarla ortaya konmuştur⁷. Nitekim **Avrupa Cezaevi Kuralları**, her infaz kurumunda etraflı eğitim programı düzenlenmesini ve bu programların; hükümlülerin başarılı bir biçimde toplumda yer alma beklentileri ile kendilerine saygınlıklarını geliştirmeyi hedef olarak benimsemesini ön görmektedir (Avrupa Cezaevi Kuralları m. 77). Aynı şekilde, eğitim konusunu düzenleyen **Tasarı** (m. 73-75) hükümlerinde de; ceza infaz kurumlarında bulunduğu süre içinde

⁵ Örneğin ABD’de, genellikle uzman bir sosyal çalışmacının idaresi altında ve küçük gruplar halinde, salıverilecek hükümlülerle, onları serbest yaşamda bekleyen sorunların ve bu sorunların çözüm çarelerinin tartışıldığı konferanslar verilmesi, sivil elbise giydirilmesi, toplumsal yaşamın adet ve usulleri hakkında film gösterilmesi, salıverilmeden önceki son üç akşam yemeklerin, üzerinde masa örtüsü, bardak, yemek takımı ve sairinin bulunduğu personel masasında yenmesi gibi birtakım uygulamalarla, salıverilecek hükümlüler dışarıdaki yaşama hazırlanmaktadır. Diğer birçok ülkede de, salıverilecek hükümlüyü toplumsal yaşama hazırlayacak birtakım açık kurumlara, geçiş konutu denilen evlere veya aile yanında konukluk gibi uygulamalara yer verilmektedir. Ayrıntı için bkz. **TOSUN Öztekin** (Çeviren): *Suçluların Cezaevinde İyileştirilmesinde Yeni Yöntemler*, İstanbul 1967, s. 156 vd.; **DÜNKEL/SNACKEN**, s. 341

⁶ **YÜCEL Mustafa T.**: *Kriminoloji, Suç ve Ceza*, Ankara 1986, s. 353

⁷ **YÜCEL Mustafa T.**: *Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi*, Ankara 1999, s. 134

hükümlüye, kişiliğini geliştirecek, eğitimini güçlendirecek, yeni beceriler elde etmesini, suç işleme eğilimini yok etmeyi sağlayacak ve salıverilme sonrasına hazırlayacak olanaklar, programlar hazırlanıp uygulanacağı; hükümlünün yaş, ceza süresi ve yeteneklerine öncelik verilerek ekonomik ve kültür durumuna uygun biçimde düzenlenen eğitim programlarının; temel eğitim, orta ve yükseköğretim, meslek eğitimi, din eğitimi, beden eğitimi, kütüphane ve psiko-sosyal hizmet konularını kapsayacağı (Tasarı m. 73); açık ceza infaz kurumları ile çocuk ve küçük eğitimevlerinde bulunan hükümlülerin örgün ve yaygın, kapalı cezaevi infaz kurumunda bulunan hükümlülerin yaygın öğretimden yararlanmalarının sağlanacağı (Tasarı m. 74); hükümlülerin iyileştirilme çabalarında başarıya ulaşılması için dernekler, vakıflar ve gönüllü kuruluşlar ile işbirliği yapılabileceği ve kamu kurum ve kuruluşlarının bu maksatla, olanakları ölçüsünde, gerekli yardımları yapmakla yükümlü buldukları (Tasarı m. 75) belirtilmektedir.

Ceza infaz kurumlarında **çalışma** da, tıpkı eğitim gibi, hükümlülerin iyileştirilmesine katkısı olan aktif ve ekonomik bir uğraştır. Hatta çalışmanın, infazın içeriğinin esasını oluşturduğu ve yeniden sosyalleşmenin belirleyici koşulu olduğu kabul edilmektedir⁸. Çalışma, hükümlünün zamanını olabildiğince yararlı geçirmesini ve bir ücret elde etmesini sağlayacağı gibi, daha da önemlisi, insanın kendi öz saygısını yeniden kazanmasına katkıda bulunarak, oldukça önemli psikolojik bir işleve hizmet eder⁹. **Avrupa Cezaevi Kurallarında** (m. 71-76) olduğu gibi, **Tasarıda da** (m. 27/2) çalıştırmanın amacı; *“hükümlülerin salıverilmelerinden sonra yaşamlarını sürdürecektir meslek ve sanatları öğrenmelerini sağlamak, çalışma ve üretme güdülenmelerini kişiliklerinde yerleştirmek veya güçlendirmek”* olarak ifade edilmektedir. **İnfaz Tüzüğünde ise** (m. 197) çalışma amacı; *“... hükümlü ve tutuklulara tahliyelerinden sonra hayatlarını kazanabilecek derecede bir iş ve sanat öğretmek ve serbest hayatta başarı gösterebilmeleri için gerekli bilgilere sahip olmalarını sağlamaktır”* şeklinde belirtilmektedir.

Tretmanın amaca uygun olabilmesi için hükümlülerin gruplandırılması, her gruba en uygun ortak programın uygulanması, personelin de tretman konusunda yeterli bilgilerle donatılması gerekmektedir. Nitekim **Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin (82) 17 sayılı Tehlikeli Suçluların Tretmanı Konusundaki Tavsiye Kararında**, tehlikeli suçlular açısından da; hükümlülerin rehabilitasyonu gözönünde bulundurularak, imkanlar ölçüsünde eğitim, mesleki eğitim, çalışma ile boş zamanları değerlendirmenin temini ve personelin tehlikeli suçluların tretmanı konusunda yeterli bilgilerle donatılması ilkelerinden söz edilmektedir¹⁰. Bununla birlikte; yüksek öğrenim görmüş, meslek sahibi bir kısım fikir suçluları, beyaz yaka suçluları olarak tanımlanan ekonomik

⁸ Bkz. **DEMİRBAŞ**, *Cezaevlerinde*, s. 158, 160

⁹ **YÜCEL**, *Türk Ceza Siyaseti*, s. 137

¹⁰ Bkz. **YÜCEL**, *Kriminoloji, Suç ve Ceza*, s. 348, dn. 1

suçların failleri, hatta bir kısım teröristler aslında tretmana ihtiyacı olmayan kişilerdir. Bunların da infaz kurumunda bulunmaları zorunlu olduğuna göre, belirtilen bu kişiler bakımından, onların kişilikleriyle orantılı bireyselleştirilmiş programlar da üretmek zorunludur¹¹. Bu yönde olmak üzere, **Tasarımın** 71. maddesinde;

“Hükümlünün geçmişi, suçluluk nedenleri, suç sicili, fizik ve ruhsal yeteneği ve sınırları, kişisel doğası, arzedebileceği tehlike halleri, hürriyeti bağlayıcı cezanın süresi, salıverildikten sonraki beklentisi dikkate alınarak, toplumun hukuka uygun hareket eden ve üretken bir üyesi olarak yaşamını sürdürmesini sağlayacak ve bireysel gereksinmesine uygun bir biçimde iyileştirme programları uygulanır. Bu programların hazırlanması ve uygulanması amacıyla ceza infaz kurumlarında psiko-sosyal hizmet servisleri oluşturulur.

Hükümlü amaca uygun iyileştirme gereklerinin gerçekleştirilebileceği kurumlara veya bölümlere yerleştirilir” hükmüne yer verilmektedir.

İnfaz kurumundaki iyileştirme çalışmalarının amacı, hükümlünün toplumla bütünleşmesini sağlamaktır. Bir bakıma, hükümlüye dış dünyada yaşaması öğretilmektedir. Bu nedenle, kuruma yerleştirme zorunlu olarak, hükümlünün dış dünyaya uyumunu kolaylaştıracak bir salıverme sonrası etkinliğe gereksinim göstermektedir¹².

III. SALIVERİLME SONRASI KORUMA VE YARDIMIN ÖNEMİ

Cezanın ıslah fonksiyonunun etkin ve kalıcı olabilmesi, devletin (ve toplumun) bu kişilerle **infaz kurumundan çıkmalarından sonra da** ilgilenmesini gerekli kılmaktadır. Başka bir deyişle, infaz kurumundaki bireyin yeniden sosyalleşmesini teşvik eden, toplumun üretken ve kanunlara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştıran devlet (Tasarı m. 4), toplum içine salıverdiği bireyin bu ortamda amaçlanan vasıfları koruyarak ayakta kalabilmesi için de **destek ve ilgisini devam ettirmelidir**.

Günümüzün modern suç politikasında, serbest hayatta bulunan hükümlülere sosyal hizmetlilerin yardımı, infazdan ayrılması mümkün olmayan bir kurum olarak görülmektedir¹³. Bu durum, ağır bir hastanın başarılı bir tedaviden sonra doktor tarafından bir süre daha kontrol altında tutulmasına benzetilebilir¹⁴.

¹¹ **DÖNMEZER**, *Şahsi*, s. 23

¹² **YOKUŞ SEVÜK Handan**: *Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu İle Mücadelede Kurumsal Yaklaşım*, İstanbul 1998, s. 267

¹³ **ÖNDER Ayhan**: *Ceza Hukuku Dersleri*, İstanbul 1992, s. 22

¹⁴ Bkz. **YOKUŞ SEVÜK**, s. 267

Böylece, kurumsal tretmanla salıverme sonrası koruma ve yardım çalışmaları **bir bütün oluşturmakta**; salıverilme sonrası bakım, koruma ve yardım, infaz kurumunda başlanılan iyileştirme çalışmalarının devamı niteliğinde olmaktadır. Başka bir deyişle burada, eski hükümlünün topluma yeniden kazandırılmasına yönelik olan **denetim ve destekleme hizmetleri** sözkonusudur. Kurumsal tretmanın başarısı bakımından, eski hükümlünün topluma dönüşünde yaşamını ve topluma uyumunu kolaylaştırmak amacıyla sunulacak koruma ve yardım faaliyeti **bir zorunluluk** arzemektedir¹⁵.

Hükümlünün salıverildikten sonra düzenli ve uygun bir çevre içine girmesinin sağlanması, kurumdaki eğitim faaliyeti kadar önemlidir. Çünkü salıverilmeden sonra kişi eski kurum arkadaşlarından bir çevre oluşturmakta, kendisini suça iten nedenlerin bulunduğu ortama geri dönmekte, kısmen çözülmüş ya da hiç çözüm getirilmemiş sorunları ile aynı ortamda tek başına kalmaktadır. Geçmişte suça neden olan faktörlerin yeniden kişiyi suça itmemesi, bir anlamda kişinin bu sorun yumağı karşısında yalnız bırakılmamasına bağlıdır¹⁶.

Kurumsal tretmanı takiben salıverme sonrası bakım ve yardım çalışmalarına girilmemesi halinde, daha önceki çalışmalardan sonuç alınması mümkün olmayacaktır¹⁷. Ancak eski hükümlüye sağlanacak bu desteğin beklenen sonucu verebilmesi; bir yandan ıslah sürecinin başarılı geçmesine ve hükümlünün üretken, saygın ve hukuka saygılı bir birey olarak toplumda yerini alma iradesinin mevcudiyetine, diğer yandan ise bu desteğin bireyin ayakta durabilmesi için yeterli olmasına bağlıdır.

Gerek kurumsal tretmanın gerekse salıverme sonrası koruma ve yardımın asıl amacı, yeniden suç işlenmesinin (mükerrirliğin) önlenmesidir. Buna ek olarak; sosyal yönden tecrit edilmiş suçluların salıverme sonrası karşılaşılabilecek sorunların çözülmesi için kendilerine manevi yardımda bulunmak konusunda insani arzu da yer almaktadır¹⁸. Bu husus, **Hükümlülerin Islahı İçin Asgari Standart Kurallarda** (m. 64) açık olarak ifadesini bulmuştur: *“Toplumun görevi hükümlünün salıverilmesiyle son bulmaz. Bu nedenle, hükümlüye karşı duyulan ön fikirlerin etkisini*

¹⁵ **DÖNMEZER/ERMAN**; *C. II*, s. 642 vd.; **TANER Tahir**: *Ceza Hukuku, Umumi Kısım*, 3. Bası, İstanbul 1953, s. 608; **DÜNKEL/SNACKEN**, s. 339

¹⁶ **YAVUZER Haluk**: *Çocuk ve Suç*, 6. Basım, İstanbul 1993, s. 280; **YOKUŞ SEVÜK**, s. 268

¹⁷ Bununla birlikte; infaz sonrası yardımın oldukça pahalı olduğu, tüm suçlular için gerekli olmadığı, ancak kurumsal tretmanın kötü olması halinde infaz sonrası yardıma ihtiyaç duyulacağı, asıl önemli olanın kurumsal tretman sırasında suçlunun kendisine yetebilecek duruma getirilmesine çalışılmasının gerektiği yönünde görüşler de ileri sürülmektedir. Bu görüşler için bkz. **YOKUŞ SEVÜK**, s. 267, dn. 220

¹⁸ Bkz. **YÜCEL**, *Kriminoloji, Suç ve Ceza*, s. 352

azaltabilecek ve toplumda yeniden yer alabilmesini sağlayabilecek infaz sonrası etkili bir yardım için resmi veya özel örgütler bulunmalıdır”.

Özellikle **küçük suçlular** bakımından, infaz sonrası safhanın etkin bir biçimde düzenlenmesi gerekmektedir. Karar ve infaz safhasında çocuğa gösterilen ilginin infazdan sonra da bir süre devam ettirilmemesi halinde, o ana kadar gösterilen bütün çabalar boşa gidebilecektir. Özellikle küçük, infazın bitimini takiben en kritik bir yaşam devresine girmiştir ve yaşamının alacağı istikamet hemen hemen bu devrede göreceği yardıma bağlıdır¹⁹. Bu nedenle salıverilme sonrası bakım ve yardım çocuklar bakımından özel bir öneme sahiptir. Gerçekten, çocuğun kurumdan çıktıktan sonra dahi sosyal yaşantısının izlenmesi, uygun yaşam koşullarının sağlanması, duygusal ve eğitimsel sorunlarının çözümlenmesinde yardımcı olunması gerekmektedir. Bu anlamda salıverilme sonrası çocukla ilgilenme konusunda yapılacaklar, çocuk suçluluğunun önlenmesi demektir²⁰. Kurum sonrası bu izleme evresinde gencin duygusal, toplumsal, ekonomik ve eğitsel sorunlarının çözümünde yardımcı olacak uzman bir rehber büyük bir gereksinimi vardır. Gencin topluma yeniden uyum göstermesinde olduğu kadar, okul ve meslek seçimi konularında da uzman rehberin rolü büyüktür²¹.

Aynı durum belli ölçüde yetişkinler için de geçerlidir. **“Hükümlü salıverildiğinde cezalandırılmağa başlar”**²² sözü bunu açık bir biçimde ifade etmektedir.

Türkiye’deki durumu belirlemek ve salıverme sonrası izlemenin önemini vurgulamak açısından ise, İzmir Çocuk Islah ve Cezaevi Cumhuriyet Savcısına ait olduğu belirtilen şu sözler anlamlıdır: *“Tahliyesi ay sonuna rastlayan genç, dış kapıdan çıktığında yol harçlığı verememenin üzüntüsü ve suçluluğu içinde boynumuzu büker kalırız. Görevimizin başladığı yerde, görevimizi bitirmiş olmanın ezikliğidir bu.”*²³.

IV. SALIVERİLME SONRASI ESKİ HÜKÜMLÜYE SAĞLANACAK KORUMA VE YARDIM HİZMETLERİ:

Salıverilme sonrası eski hükümlüye sağlanacak koruma ve yardım hizmetleri maddi ve manevi olmak üzere iki yönlüdür.

1. Maddi yardım: Salıverilme sonrası hükümlüye sağlanacak hizmetler, onun toplumla yeniden bütünleşmesindeki başarıyı kolaylaştırmak için, salıverilmesi üzerine; kalacak bir yer, iş, araç, giyim ve kendi giderlerini karşılaması amacıyla yeterli para şeklinde sağlanmalıdır (Havana Kuralları m. 80).

¹⁹ **GÖLCÜKLÜ** Feyyaz: *Türkiye’de Çocuk Suçluluğu Hakkında Bir Araştırma*, Ankara 1962, s. 97 vd.

²⁰ Bkz. **YOKUŞ SEVÜK**, s. 268

²¹ **YAVUZER**, s. 280

²² Bkz. **YÜCEL**, *Kriminoloji, Suç ve Ceza*, s. 349

²³ **YAVUZER**, s. 280

Salıverilmeden bir süre önce, imkan dahilinde hükümlüye her ay birkaç gün izin verilmeli, bu izin zarfında ailesi veya gönüllü dernekler tarafından iş bulma imkanları araştırılmalı ve topluma uyumu sağlanmalıdır. İnfaz kurumu da iş bulma hususunda ilgili işyerleri ve yardım kuruluşlarıyla ilişki kurmalıdır. Çalışmaya hazırlık ve kalacak yer sağlamak, parasal anlamda maddi yardımdan daha önemlidir²⁴.

2. Manevi Yardım: Kurumsal tretman sırasında hükümlüye sağlanan manevi yardımdan, eski hükümlü, salıverildikten sonra da yararlanmalıdır. Bu manevi yardım, hükümlünün salıverilmesi anında ve onu izleyen süreçteki **duygusal sorunlarını yenmesi için** gereklidir²⁵. Salıverilen hükümlü, özellikle sabır göstermek ve katlanmak zorunda olduğu bu sırada, büyük bir duygusal bunalım geçirir; herkesin onun kusur ve hatasını bildiğini ve kendisini kötü görmekte olduğunu zanneder. Bu durum ise kendisinde tam bir aşağılık kompleksi yaratır. Bu nedenle toplumca kabul edilebilir uygun davranışlarda bulunmak için vereceği mücadelede, salıverilen hükümlüye **destek** olunmalı ve **rehberlik** edilmelidir²⁶. Bu çabaların başarılı olması, hiç kuşkusuz, salıverilmiş hükümlünün özgür yaşama tekrar uyum sağlamak konusundaki sorumluluğunu kabule istekli ve hatta yetenekli olmasına da bağlıdır.

Bu yöndeki çabalar aynı zamanda, eski hükümlülere korumanın **sosyal (toplumsal) yönünü** de ifade etmektedir. Sonuçta bu çabalar, bir sosyal yardım faaliyetinden ibarettir ve bu yardım, görünüşte eski hükümlüye, fakat aynı zamanda toplumun bizatihi kendisine de yöneliktir. **“Suçlunun cezaevine girdiği an kendisi için bunalımlı bir andır; fakat cezaevinden çıktığı an kendisi ve toplum için bunalımlı bir andır”**²⁷. Bu nedenle, korumanın etkili bir işlev görebilmesi bakımından, halkın ve kitle iletişim araçlarının, salıverilen hükümlülere karşı olan tutumu, resmi ve gönüllü örgütler arasındaki işbirliği, aile ile devamlı temas ve hükümlülere toplumda iş bulma oldukça önemli hususlardır. Toplumun eski hükümlülere karşı olan tutum ve davranışlarında değişimin sağlanmasının ve eski hükümlüye duyulacak ilginin, her şeyden önce toplumun kendi yararına olacağı düşüncesi egemen kılınmalıdır²⁸.

Manevi yardımın **çocuklar bakımından önemi daha büyüktür**. Bu nedenle çocuğun toplumla yeniden bütünleşmesine yardımcı olurken, çocuğa ve ailesine, asıl sorunlarının olası nedenlerinin çözümü hakkında danışmanlık edilmeli, ana baba ile ilişkileri tekrar kurulmalıdır. Çocuğun eğitimini sürdürmesine, boş zamanlarını yararlı etkinliklerle geçirmesine

²⁴ Bkz. YOKUŞ SEVÜK, s. 271

²⁵ YÜCEL Mustafa T.: *Suç ve Ceza Anatomisi*, Ankara 1973, s. 199

²⁶ YOKUŞ SEVÜK, s. 271

²⁷ Bkz. DÖNMEZER/ERMAN, C. II, s. 643

²⁸ YÜCEL, *Kriminoloji, Suç ve Ceza*, s. 355

çalışılmalı, ahlaki değerlerin yerleşmesine yardımcı olacak bir gençler grubuna girmesine yardımcı olunmalıdır²⁹.

V. ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR

İnsan haklarının evrenselleşmeye başladığı II. Dünya Savaşı sonrasında, cezaevlerinin işlevleri hakkındaki anlayışın da değiştiği görülmektedir. Cezaevlerinin sadece hükümlülerin kaçmasını önleyen yasaklarla donatılmış birer kurum olmaktan çıkartılması ve çağdaş infaz anlayışına uygun olarak, hükümlüleri eğitmek suretiyle topluma yararlı insanlar haline getiren kurumlar olarak işlev görmesi gerekliliği anlaşılmıştır

Bu bağlamda **Birleşmiş Milletler** ve **Avrupa Konseyi** çerçevesinde yapılan çalışmalar sonunda hükümlüler de dahil olmak üzere, tüm insanların hak ve özgürlükleri konusunda düzenlemeler yapılmıştır. Bunların en başta gelenleri, **Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi** ile **Avrupa İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesidir**. Sözügeçen uluslararası sözleşmelerde, hiç kimsenin zulüm ve işkenceye maruz bırakılmayacağı ve hiç kimseye insanlık dışı ve alçaltıcı davranışta bulunulmayacağı veya ceza verilemeyeceği kuralı yer almaktadır. Birleşmiş Milletler bünyesinde gerçekleştirilen **Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme**de de (m. 10); özgürlüklerinden yoksun bırakılan herkese insanca ve kişinin doğuştan sahip olduğu onuruna saygı gösterilerek davranılacağı, tutukluların hükümlülerden, küçüklerin yetişkin hükümlü ve tutuklulardan ayrı kurumlara alınmaları, infaz sistemlerinin asıl amacının mahkumların ıslahı ve topluma yeniden kazandırılmaları olacağı kuralına yer verilmektedir.

30 Ağustos 1955 tarihinde toplanan **Suçun Önlenmesi ve Suçluların Islahı Birleşmiş Milletler I. Kongresinde** “*Hükümlülerin Islahı İçin Asgari Standart Kurallar*” kabul edilmiş ve bu metin 31.7.1957 tarih ve 663 sayılı kararla yayımlanmıştır. Bu kurallarda; amacın ayrıntılı bir ceza kurumları modeli çizmek olmadığı (m. 1), Birleşmiş Milletlerce uygun görülen ve uyulması gereken asgari koşulları dile getirdiği bilinerek, uygulanmaları yolunda pratik güçlüklerin aşılması için devamlı çaba sarfedilmesi gerekeceği (m. 2) belirtilmektedir. Bu kurallarda, hükümlülere ilişkin yasal koruma altındaki hakların bir listesi verilmemiştir¹.

Yine, 1960 yılında Londra’da toplanan **Üçüncü Birleşmiş Milletler Kongresinde**, salıverilme sonrası koruma ve yardım kurumunun, bu kuruma yer vermeyen infaz sistemlerinde de uygulamaya kavuşması önerilmiştir².

Diğer taraftan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince, hükümlülerin haklarına ilişkin olarak bir çok karar ve tavsiye kararı kabul edilmiştir. Bunlar içinde en önemlisi, 19.1.1973 tarihinde kabul edilen “*Suçluların*

²⁹ Bkz. YOKUŞ SEVÜK, s. 271

¹ DEMİRBAŞ, *Cezaevlerinde*, s. 151 vd.; GÜNAY, s. 261

² YÜCEL, *Kriminoloji, Suç ve Ceza*, s. 352

Islahı İçin Asgari Standart Kurallar”ın (Hükümlülerin Tretmanı Hakkındaki Standart Minimum Kurallar) ilkelerine uygun olarak kendi hukuki düzenleme ve uygulamalarını yönlendirme konusunda Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin taraf ülke hükümetlerine yönelik 5 (73) sayılı tavsiye kararıdır. Bu kararın dayanağı olan kurallar, 1957 tarihinde Birleşmiş Milletlerce kabul edilen kuralların gözden geçirilmiş ve güncelleştirilmiş şeklidir³.

Daha sonra 5 sayılı tavsiye kararı da yeniden formüle edilerek, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından, “*Avrupa Cezaevi Kuralları Hakkındaki R (87) 3 Sayılı Tavsiye Eki*” haline dönüştürülmüştür. Böyle bir çalışmaya gerekçe olarak ise, cezaevi tretmanı ve yönetimindeki esaslı sosyal gelişme ve değişimler, bu gelişmelerin en iyisini desteklemek ve teşvik etmek ve gelecekteki gelişmeler için yeni ufuklar sağlamak olduğu belirtilmektedir. **Ceza ve Tedbirlerin İnfazı Hakkında Kanun Tasarısının sözkonusu Avrupa Cezaevi Kurallarından önemli ölçüde esinlendiği görülmektedir.**

1985 yılında kabul edilen **Çocuk Mahkemelerinin Yönetimi Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Beijing Kuralları)**⁴, **Havana Kuralları**, **Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi** gibi uluslar arası belgeleri de ayrıca belirtmek gerekir.

VI. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA DURUM

1. Salıverilme Öncesi Yardım:

Her şeyden önce, hükümlünün topluma uyum sağlaması sürecinin bir bütün teşkil ettiği kabul edilerek, yardıma ilk olarak hükümlü salıverildikten sonra değil, daha hükümlü infaz kurumuna alındığı andan itibaren başlanılmakta, ancak **infazın son devresinde** normal yaşama uyum faaliyetleri yoğunluk kazanmaktadır. Örneğin Arjantin’de hapis cezaları; gözlem, tretman ve deneme devreleri olarak üç safhada infaz edilmekte, deneme devresi, oto-disiplin prensibinin uygulandığı, izinli çıkmaların olanaklı olduğu özel kurumlarda geçirilmektedir⁵. Kademeli infaz sistemi

³ GÜNAY, s. 262; DÖNMEZER, *Şahsi*, s. 19 vd.

⁴ Beijing kuralları; çocuk suçluluğunun önlenmesi ve suçlu çocukların sorunlarının çözülmesi için ailelerin, gönüllü kuruluşların, tüm toplumsal grupların, her kaynağın harekete geçirilerek elbirliği ile çalışmalarının sağlanmasını öngörmektedir (Birinci Bölüm 3. Paragraf). Bkz. **ONURSAL Betül**: “*Çocuk Suçluluğu Konusunda Baroların ve Gönüllü Kuruluşların Rolü*”, M.Ü. Hukuk Fakültesi 10. Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, İstanbul 1993, s. 107

⁵ **GÖLCÜKLÜ Feyyaz**: *Türk Ceza Sistemi (Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar)*, Ankara 1966, s. 160, dn. 158

yerine, hükümlünün gösterdiği özel duruma göre kolayca nitelik değiştirebilen bir infaz rejimini kabul eden ülkelerde ise; davranışları bakımından “sorun” olarak nitelendirilmeyen hükümlüler, zamanı gelince, özel readaptasyon kurumlarına konmakta, diğerleri ise, sadece infazın son haftalarında topluma dönüşe hazırlanmaktadırlar⁶.

Ceza süresi gözönünde tutulmak suretiyle süresi belirlenen ve salıverilmeden önceki son altı ay ile iki yıl arasında değişen “**tahliye öncesi tretman**” devresinde, çeşitli ülkelerde değişik tedbirlere başvurulmaktadır. *Bu tedbirlerden bazıları şunlardır⁷:*

-Ailevi ve sosyal ilişkilerin yeni bir yaklaşımla düzenlenmesi: Örneğin karı kocalık ziyaretleri (İsveç, Arjantin, Şili, Meksika); birkaç saatten birkaç güne kadar (Hindistan’da bir aya kadar) olmak üzere, refakatçi eşliğinde veya serbestçe eve gitme izni (Danimarka, İngiltere, İsviçre, Yunanistan, Arjantin, Hindistan); cezaevi arazisi üzerinde kurulmuş kolonilerde aile ile beraber yaşamak (Arjantin, Meksika, Filipinler, Hindistan, Pakistan)

-Bireysel yöneltme: Hükümlünün, bireysel olarak özgürlüğe hazırlanması amacıyla düzenlenmiş bir programın uygulanmasından ibarettir. Toplumsal hayatın zorlukları ve bunları yenmek için alınabilecek önlemler; sosyal çalışmacılar, özel yardım kurumları, infaz kurumunun yetkili personeli gibi özel görevliler tarafından hükümlüye anlatılmakta; kendisinin ihtiyaçları belirlenmekte; kendisine maddi ve manevi yardım sağlanıp, somut çözümler aranmaktadır (İngiltere, Avustralya, Norveç, Hollanda, Japonya, Kanada, Belçika). Örneğin İngiltere’de, Chelmsford cezaevinde, eğitime tabi tutulan hükümlüler şartla salıverilmeden önce, cezaevi arazisi üzerinde kurulmuş küçük kulübelere nakledilerek, buralarda, tıpkı toplum içinde olduğu gibi, kendi başlarına yaşamağa bırakılmakta ve böylece, cezaevi personelinin denetiminden uzak, kontrolsüz yaşamağa alıştırmaktadırlar.

-Grup yöneltmesi: Pahalı olan ve çok sayıda personele gereksinim duyulan bireysel yöneltme yerine geçmek üzere düzenlenen bir programdır. Daha çok tartışmalı konferanslar şeklinde yürütülen bu faaliyette, hükümlülere, salıverilme sonrası gözetimin nedenleri ve niteliği; salıverilmeyi izleyecek olan deneme devresinin başarısında veya başarısızlığında hükümlünün kişisel sorumluluğu; gözetim altında serbesti görevlileriyle olan ilişkilerin ne şekilde düzenleneceği; iş arama; aile yaşamına uyum; sosyal sorumluluklar gibi konular ele alınmakta; rehber gözetiminde bir deneme yapılmaktadır (İngiltere, Kanada, Arjantin, Danimarka, Hollanda, Japonya, Finlandiya, Hindistan). Örneğin İngiltere’de, üç devrede infaz edilen önleyici hapis cezasında, yasal süresinden önce şartla

⁶ **GÖLCÜKLÜ**, *Türk Ceza Sistemi*, s. 159

⁷ Bu konuda ayrıntı için bkz. **GÖLCÜKLÜ**, *Türk Ceza Sistemi*, s. 162

salıverilmeye layık görülerek seçilen ve üçüncü devreye alınan hükümlüler, bu devrede infaz kurumunun özel kısımlarına yerleştirilmekte; serbest yaşamda karşılaşmaları olası sorunlar birlikte tartışılmakta; hükümlüler üzerindeki kontrol ve disiplin azaltılıp, bunun yerine kişisel sorumluluk prensibi uygulamaya konmaktadır. Bu hükümlülere cezaevi dışında çalışma olanağı da tanınmaktadır. Hatta içlerinden layık görülenler, cezaevi arazisi üzerinde kurulmuş otel-pansiyon şeklindeki binalara yerleştirilerek, cezaevi havasından tamamen uzak surette yaşayabilmektedirler. Üçüncü devre için seçilemeyen önleyici hapis hükümlüleri ise, cezalarının son altı ayını, bazı kurumların arazisi üzerinde kurulu bağımsız konutlarda geçirmekte; gözetim altında, cezaevi dışında çalıştırılabilmektedirler.

-Dışarıda çalışma izni: Gündüz kurum dışında çalışılıp geceleri cezaevine dönülmektedir. Salıverilmeden önceki 3-9 ay için uygulanması önerilmektedir (Norveç'te 3, Hollanda'da 5-6, İngiltere'de 6-9 ay). Örneğin İngiltere'de bu izin, sadece, dört yıldan fazla hapis cezasına mahkum hükümlülere verilebilmektedir. Danimarka'da ise, kendi başlarına bırakılınca ne yapacaklarını bilemeyen, müteredit mizaçlı, toplumdan korkan mükerrirler böyle bir izinden yararlanabilmektedirler. Bu iznin uzun süre devam etmesi halinde, her akşam cezaevine dönme zorunluluğunun, hükümlüde, katlanması güç bir asabi bozukluğa neden olduğu belirtilmektedir.

-Bir gözetimci eşliğinde veya serbest olarak, çeşitli amaçlarla cezaevinden izinli çıkabilme olanağı bütün ülkelerde kabul edilmektedir.

Yukarıda belirtilen şekillerde salıverilmeye hazırlanan hükümlülerin diğerlerinden ayrı tutulması gereği kabul edilmektedir. Çünkü bu iki grubun bir arada bulundurulması hem kurumun disiplin ve kontrolünü güçleştirmekte, hem özel tedbirlerin gereği gibi uygulanmasına engel olmakta, hem de kurumda kalanlar arasında huzursuzluk yaratmaktadır. Bu nedenle, salıverilmeye hazırlanan hükümlüler, örneğin İngiltere'de, özel olarak kurulmuş yurtlara yerleştirilmektedirler. Bu yurtlarda kalanlara sınırlı bir harçlık verilmekte; kendilerine bazı akşamlar ve hafta sonlarında serbestçe dolaşabilme, bayramlarda evlerine gidebilme, aile bireyleriyle şehirde buluşabilme olanakları tanınmaktadır.

2. Salıverilme Sonrası Koruma ve Yardım:

Suçluların ıslahı ve mükerrirlikle savaşta önemli bir etken olan ve birçok infaz sisteminde uzun bir uygulamaya sahip bulunan **salıverilme sonrası koruma ve yardım** kurumu, başlangıçta şartla salıverilmiş hükümlülerin gözetimi çerçevesinde yer almışken, bugün tüm salıverilmiş hükümlüleri kapsamına alması ön görülmektedir⁸. Salıverilme sonrası koruma ve yardım, çeşitli ülkelerde, şartla salıverilmede ve küçüklerde

⁸ YÜCEL, *Kriminoloji, Suç ve Ceza*, s. 352

zorunlu olarak uygulanmakta ve bir tür gözetim niteliği taşımakta, bunun dışındaki durumlarda ise ihtiyari bir yardım şeklinde olmaktadır⁹.

Salıverilme öncesi ve sonrası yardım, kesin bir ayırımı tabi tutulmamakta; acıma duygusundan doğan bir ilgiden çok eski hükümlünün uyumunun sağlanması suretiyle toplumun suçtan korunması gibi faydacı bir amaca yönelik salıverilme sonrası koruma ve yardım, tedavi süreci içinde yer alan bir faaliyet olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, sadece şartla salıverilme halinde değil, kesin (bihakkın) salıverilme halinde de zorunlu olacak bir yardım önerilmektedir. Örneğin İngiltere’de, Borstal’lardan çıkan hükümlüler bir yıllık zorunlu bir salıverilme sonrası korumaya (after-care) tabi tutulmaktadırlar. İngiltere’de, “Advisory Council on the Treatment of Offenders”, kendileri konusunda zorunlu salıverilme sonrası yardım öngörülen eski hükümlüleri tercih sırasına göre şu şekilde sıralamıştır: İkinci suçun işleyenler; dört sene ve daha uzun süre cezaevinde kalanlar; 21-26 yaş arasındaki mükerrirler; cezası bir yıl veya daha fazla olmak şartıyla üçüncü suçunu işleyenler; dördüncü suçunu işleyenler. Yine, Yeni Zelanda’da mahkeme, infazdan sonra hükümlünün uygun bir süre zorunlu yardım ve gözetime tabi tutulmasına karar verebilmektedir. Hatta kimi ülkelerde, yasal gözetim süresi bittikten sonra da, eski hükümlü istediği takdirde aynı tedbirlerden yararlanabilmektedir (Fransız CMUK m. D 543 ve 544)¹⁰.

1930 İtalyan CK m. 149’da; her mahkeme nezdinde bir *koruma kurulu* oluşturulması öngörülmüş ve bu kurula; a) salıverilen hükümlülere, gerektiğinde sürekli bir iş bularak yardım etmek, b) Tutuklu ve hükümlülerin ailelerine her türlü yardım ve hatta istisnaen nakdi yardım görevleri verilmiştir. Böylece koruma ve yardım kurulları sadece salıverilen hükümlülere değil, aynı zamanda cezalarını çekmekte olan mahkumlardan aileleri yardıma muhtaç olanlara da yardım etmektedir. Bu kurul, savcının başkanlığında iki hakim, cezaevi müdürü ve diğer kimselerden oluşmaktadır¹¹.

Önceleri bir polis tedbiri anlayışı içerisinde düzenlenmiş bulunan ve şartla salıverilmenin genel bir şartı olarak öngörülen gözetim kurumu günümüzde içeriği ve esprisi bakımından tamamen değişmiş bulunmaktadır. Salıverilme sonrası gözetim ve yardım hizmeti bir polis görevi olmayıp, amacı, yaşamının güç bir devresinde bulunan kişiye destek olmak olan bir sosyal hizmettir. Bu nedenle, örneğin İsviçre CK m. 379’da; kanunun tayin ettiği haller için salıverilme sonrası koruma ve yardımla ilgili kurulları kantonların oluşturacağı, bunların koruma ve yardım işlerini, gerekli garantiye sahip özel kurullara tevdi edecekleri, ancak koruma ve yardım işlerinin polis memurları tarafından idare olunamayacağı belirtilmektedir¹².

⁹ DÖNMEZER/ERMAN, C. II, s. 643

¹⁰ GÖLCÜKLÜ, *Türk Ceza Sistemi*, s. 165 vd.

¹¹ TANER, s. 608, dn. 1

¹² TANER, s. 608, dn. 1

Nitekim Fransa'daki "Ceza Sonrası Komiteleri"nin hatalı bir şekilde kurulduğu; çünkü bunlara bir yargıcın başkanlık ettiği ve toplantıların Adalet Sarayında yapıldığı, oysa eski hükümlülerin ne yargıcı ne de Adalet Sarayını görmek istemedikleri; bu işin Çalışma Bakanlığına verilmesi gerektiği belirtilmektedir¹³.

Bir çok ülkede bu faaliyeti verecek özel derneklerin bulunmaması veya faaliyetlerinin yetersiz kalması dolayısıyla, koruma ve yardım işini devlet bizzat ele almıştır. Ancak, devlete ait bir görev olarak nitelendirilen salıverilme sonrası yardım ve koruma faaliyetine özel derneklerin de katılması halinde, rehberlik ve koordinasyonun mutlaka devlet tarafından sağlanması istenmektedir¹⁴.

İnfaz sonrası yardım ve koruma hizmetleriyle Kanada'da "İş Bulma Kurumu" ve "Şartla Salıverme Ulusal Komisyonu", İngiltere'de "Merkezi Patronaj Derneği", Danimarka'da "Danimarka Sosyal Koruma Kurumu", İtalya'da "Sosyal Koruma Servisi", Fransa'da "Salıverilmiş Suçlulara Yardım Komitesi" ilgilenmektedir¹⁵. ABD'de ise ilk defa 1776 yılında kurulmaya başlanmış olan "Mahkumlara Yardım Dernekleri" salıverilme sonrası koruma ve yardım işini gerçekleştirmektedirler¹⁶.

ABD'de, cezaevine bağlı *toplumsal yardımcıları* (Institutional parole officer), infazın başlangıcından itibaren her hükümlü ile temas kurmakta ve cezanın çekilmesi süresince çıkabilecek sorunları çözme konusunda hükümlüye yardımcı olmaktadır. Salıverilme yaklaşınca, bu toplumsal yardımcıları, gerek görülürse, şartlı salıverilme devresinde eski hükümlüye yardım etmekle görevlendirilecek olan *gözetim görevlisi* (parole officer) ile bir iş bulma memuru veya dairesi ile temas kurmaktadır. *İş bulma daireleri* (job placement units), cezaevleri için çalışmakta olup, hükümlülerin salıverilmeleri halinde onları işe yerleştirmek hususunda uzmanlaşmışlardır. Sözkonusu iş bulma bürolarının üyeleri işverenlerle, sendikalarla ve devletin resmi iş bulma daireleriyle temas halindedirler¹⁷. Ayrıca, infaz kurumundan salıverilen hükümlüye, infaz kurumunda iken çalışması karşılığı aldığı ücretten yapılan kesintilerden başka, karşılıksız veya borç para vermek suretiyle daha fazla yardım sağlanabilmektedir. 1951 tarihli bir kanun uyarınca, salıverilen hükümlüye, iş kurmasında yardımcı olmak üzere sağlanan bu parasal yardım için, örneğin kantin işletilmesinden elde edilen gelirlerden pay ayrılması öngörülmektedir¹⁸.

İsveç, Belçika ve Japonya'da olduğu gibi, İsviçre'de de; salıverilme öncesi yardım için özel olarak kimse görevlendirilmemiş olup, salıverilme

¹³ Bkz. GÖLCÜKLÜ, *Türk Ceza Sistemi*, s. 166, dn. 166

¹⁴ Bkz. GÖLCÜKLÜ, *Türk Ceza Sistemi*, s. 167, dn. 167

¹⁵ Bkz. GÖLCÜKLÜ, *Türk Ceza Sistemi*, s. 167, dn. 167

¹⁶ Bkz. DÖNMEZER/ERMAN, *C. II*, s. 643

¹⁷ TOSUN, s. 157 ve aynı sayfa dn. 9

¹⁸ TOSUN, s. 158 ve aynı sayfa dn. 11

sonrası eski hükümlünün ihtiyaç duyabileceği yardımı sağlayacak kuruluşları bulmak ve bunlarla teması sağlamak işi bizzat *infaz kurumu yöneticisine* aittir¹⁹.

Avusturya'da, salıverilen hükümlüleri geçici olarak misafir eden, bazı kurumlara bağlı *misafirhaneler* bulunmaktadır²⁰.

İspanya, Portekiz gibi ülkelerde, salıverilecek hükümlülerle doğrudan doğruya temas kuranlar, salıverilme sonrası yardım işini üstlenen birimlerin üyeleri olmaktadır²¹.

Almanya'da, salıverildikten sonra hükümlünün topluma yeniden kazandırılmasına yardım görevi *Cezaevi Danışma Kurullarına* verilmiştir (Alman CİK m. 163). İnfaz görevlilerinin üye olamayacağı belirtilen (Alman CİK m. 162) bu danışma kurulu; infazın düzenlenmesinde ve hükümlüye yön gösterme konusunda yardımcı olmak, kurum yöneticisine teşvik edici ve iyileştirici önerilerde bulunmakla da görevlidir. Danışma Kurulu; yerel işçi ve işveren birlikleri, meslek kuruluşları, spor birlikleri, dini cemiyetler ve sivil toplum örgütleri temsilcilerinden oluşmaktadır²². Salıverme hazırlıkları için yardım çerçevesinde hükümlü kişisel, ekonomik ve sosyal sorunlarının durumuna göre bilgilendirilir. Bilgi edindirme sosyal risklerin giderilmesi için yetkili makamların belirlenmesini de kapsamına almalıdır. Ayrıca hükümlüye, salıverilmesinden sonraki dönemde iş, barınma, kişisel yardım konusunda da yardımcı olunmalıdır (Alman CİK m. 74). Salıverme hazırlıkları özgürlüğün kısıtlandığı andan itibaren başlamalıdır. Hükümlünün olası sorunlarının üstesinden gelebilmesini sağlayacak türden bir salıverme hazırlığı yapılmalıdır. Sorunlar ise çoğunlukla kişisel, ekonomik veya sosyal alanlara ilişkindir. İş bulma yükümlülüğü kamusal *iş bulma kurumuna* aittir, ancak infaz kurumu sözü geçen kamusal kurumla iletişime geçmelidir. İnfaz kurumu hükümlüye doğrudan iş temin edemez. Ancak, hükümlünün topluma yeniden kazandırılması açısından gerekiyorsa ya da uygun olacağı düşünüüyorsa, infaz kurumu, hükümlünün bağlantı kuracağı bir kişi (*Bezugsperson*) belirler. Bu tür kişisel bağlantıların özgür hayata geçişi ve toplumsal uyumu kolaylaştıracağı varsayılmaktadır. Ancak bu ilişkinin başarılı olabilmesi ve arada bir güven ilişkisinin oluşabilmesi için, hükümlü henüz salıverilmeden harekete geçilmesi uygun görülmektedir²³. Salıverilme hazırlıkları için kurum müdürü altı aya kadar özel bir izin olanağı sağlayabilir (Alman CİK m. 124), güvenlik gözetimi altındaki kişinin salıverilmesini denemek ve hazırlamak içinse infaz yumuşatılabilir ve bir aya kadar özel bir tatil imkanı sağlanabilir (Alman CİK m. 134). Hükümlü, salıverilme anında da birtakım maddi yardımlar almaktadır (Alman CİK m.

¹⁹ TOSUN, s. 158

²⁰ TOSUN, s. 157, dn. 10.

²¹ TOSUN, s. 158

²² CALLIESS/MÜLLER-DIETZ, *Strafvollzugsgesetz*, München 1998, §

163

²³ CALLIESS/MÜLLER-DIETZ, § 74

75). Kendine ait şeyler yetersizse, salıverilme anında; seyahat giderleri, yeterince kıyafet ve dışarıdaki yaşama intibak etmesinde gerekli olan yardım infaz kurumunca sağlanır. Seyahat giderleri; kamusal ulaşım araçlarının en ucuz sınıfı için geçerli olan yol ücreti ile seyahat esnasındaki zorunlu harcamalardan oluşmaktadır²⁴. Salıverilmeden sonraki intibak dönemi için ödenen ücretin miktarının takdirinde; hükümlülük süresi, hükümlünün kişisel olarak yaptığı iş, kendi parasıyla yaptığı tasarrufun miktarı ve hükümlülük süresindeki infaz kurumunun parası dikkate alınmaktadır. Daha çok hükümlünün cezaevindeki çalışmalarından tasarruf edilerek biriktirilen, serbest bırakılma anında tamamen veya kısmen hükümlünün kendisine veya gözetim makamına ödenen ve serbest bırakıldıktan sonraki ilk dört hafta boyunca eski hükümlünün geçimini sağlamaya yetecek kadar olan bu para için, cezaevinde bir fon oluşturulmakta ve ödeme oradan yapılmaktadır (Alman CİK m. 51).

Liberal bir anlayışa sahip Norveç infaz sistemine göre ise, kişi hüküm giymekle toplumun bir üyesi olmaktan çıkmamaktadır ve iyileştirme bu esası vurgulamalıdır. Bu nedenle, infaz kurumundaki kişi; toplumdan yardım, hizmet ve destek istemek ve kabul etmek hakkını kaybetmemektedir. Vatandaşların sahip oldukları eğitim, iş, sağlık, kültür hizmetleri eşit olarak hükümlü için de varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla infaz kurumu; hükümlünün tabi tutulduğu özgürlükten yoksunluk döneminin, hapis cezasının zarar verici etkilerinin olabildiğince azaltılmasını sağlamak, hükümlünün ilerdeki özgürlük hayatına sosyal bakımdan uyumunu mümkün kılacak surette yeteneklerini ve şanslarını güçlendirmekle yükümlü kılınmıştır. Böylece, kurum dışından toplumun yürüttüğü bütün eğitim, sağlık, spor hizmetleri infaz kurumu için de geçerli olmaktadır. Ayrıca, hükümlülerin bireysel olarak iyileştirilmeleri hususunda otoritelerle kurumlar arasında işbirliğini sağlamak üzere *bakanlar arası bir konsey* oluşturulmuştur²⁵.

Salıverilme sonrası koruma ve yardımın süresi, ülkelere göre farklılık arz etmektedir. Örneğin Fransa'da, süreli hapis cezasına hükümlü olanlar için süre, ceza süresinin bitimidir, ancak bu süreyi, ceza süresinin bitiminden itibaren bir seneye kadar uzatabilmek olanağı bulunmaktadır; müebbet hapis ve "relegation" hükümlüleri içinse 5-10 yıllık bir yardım öngörülmektedir (Fransız CMUK m. 732). İngiltere'de bu süre bir yıldır ve daha uzun süreli bir koruma ve yardımın hem masraflı hem de ilgili için zararlı olacağı belirtilmektedir. Keza ABD, Danimarka ve Yeni Zelanda'da, şartla salıverme halinde, efektif ceza süresinin bitimiyle koruma ve yardım tedbirleri de sona ermektedir. Ancak bu süre Danimarka'da iki, Yeni Zelanda'da ise bir yıldan

²⁴ Alman CİK § 75 ile ilgili Verwaltungsvorschriften zum Strafvollzugsgesetz hükmü. Bkz. CALLIESS/MÜLLER-DIETZ, § 75

²⁵ DÖNMEZER, *Şahsi*, s. 14 vd.

az olamaz ve şartla salıverilen müebbet hapis hükümlüleri yaşamları boyunca gözetim altında bulundurulurlar²⁶.

3. Küçüklere Yönelik Salıverilme Sonrası Koruma ve Yardım:

ABD’de, salıverme sonrası bakım programları sırasında, kurumdan ayrılan çocuğun dışarıdaki yaşamında uyması gerekli birtakım kurallar da belirlenir. Çocuk bu sistemde, şartlı salıverme sisteminde olduğu gibi, bir salıverme sonrası bakım görevlisi tarafından hazırlanan ve ana babaya itaat, her gece belirli bir saatte evde olmak, diğer suçlulardan uzak durmak, uyuşturucu kullanmamak gibi bir dizi kurala uymak zorundadır. Birçok durumda, çocuğun salıverme sonrası bakımı bir yıl ve daha uzun sürer. Salıverme sonrası bakım hizmetlerini sağlayan ve denetim görevi yapan *danışmanlar*, rehabilitasyonu gerçekleştirmek için programın uygulanmasını izlerler, yeniden suç işlemesini engelleyecek önlemler alınması konusunda yardımcı olmak için çocuğa ilgi ve koruma gösterirler, çocuğu ne kadar ziyaret edeceklerine, kurallardan hangilerinin ihlal edilebileceğine dair önemli kararlar alırlar²⁷.

İngiltere’de ise, salıverilme sonrası çocukla ilgilenen kişi *rehber uzmandır*. Süresi sonunda kurumdan ayrılan çocuk, onbeş gün içinde rehber uzmanıyla ilişki kurar. Bu ilişki iki yıl sürer. Bu sürenin ilk dört ayında, kurumla uzman arasında doğrudan ilişkiler vardır; çocukla ilgili olarak karşılıklı fikir alışverişinde bulunulur. Dördüncü aydan sonra da, rehber uzmandan kuruma bilgi aktarımı işi kısa aralıklarla devam eder²⁸.

Fransa’da²⁹, Gençlik Koruma Sistemi, koruma görevini idari ve adli mercilere vermektedir. Bu sistem içerisinde oluşturulan *Gençliğin Adli Korunması Genel Müdürlüğü*nün temel görevi, Çocuk Mahkemelerinin küçükleri yerleştirdiği devlete ait kurumları yönetip işletmek ve özel kurum ve kuruluşları da denetlemektir. Gerek devlete ait gerek özel dernek şeklinde çok sayıda kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Adli kararların infazı ile yükümlü olan Gençliğin Adli Korunması kurumları ve hizmet birimleri; mahkemede kabul ve yönlendirme, olası bir özgürlüğü bağlayıcı cezadan önce gözetim altında tutma ve eğitici görüşme, küçükler hakkında kesinleşen kamu yararına çalıştırma cezalarının infazını takip etme, zararı telafi edici çalışmalar yapma, olası adli kontrol tedbirlerini izleme, uygun bir merkeze

²⁶ GÖLCÜKLÜ, *Türk Ceza Sistemi*, s. 168 vd.

²⁷ Bkz. YOKUŞ SEVÜK, s. 268, s. 269, dn. 242

²⁸ YAVUZER, s. 280

²⁹ Ayrıntı için bkz. AKPINAR Ayşenur: “Çocuk Mahkemelerinin Amaca Uygun Çalışabilmeleri İçin Gerekli Yan Kuruluşlar ve Gençliğin Korunması Konusunda Fransa Örneği”, *Argumentum*, Yıl: 4, Sayı: 42, Ocak-Mart, tarihsiz, s. 12 vd.; SIVACIOĞLU Musa: “Fransız Sisteminde Deneme Süreli Tecil ve Kamu Yararına Çalışma”, *Türkiye’nin İnfaz Rejimi (Sorunlar ve Çözümler)*, (18 Ocak 1997 tarihinde Ankara Hakimevi’nde yapılan sempozyumda sunulan bildiriler, yapılan tartışmalar ve gönderilen yazılar), TC Adalet Bakanlığı Eğitim Daire Başkanlığı, tarihsiz, s. 112 vd.; ONURSAL, s. 111 vd.

yerleştirme, gözetim altında salıverme, **cezası sona eren küçüklerin salıverilme sonrası eğitim ve yetiştirmelerini izleme** gibi, çoğu devlete ait kurumlar tarafından yerine getirilmesi gereken görevlerle ilgili faaliyet göstermektedirler. Amaç, hiçbir gencin toplum dışında kalmamasını sağlamaktır. Çocuk yargılaması, bir bakıma eğitici bir toplumsal araç olmaktadır.

VII. TÜRKİYE'DE (MEVCUT) DURUM

Türkiye'de, salıverme sonrası koruma ve yardım açısından kurumsallaşmış bir hizmet henüz yoktur. Ancak, mevzuatta bu hususa ilişkin **bazı hükümlere** rastlanılmaktadır. Örneğin 1941 tarihli **Ceza ve Tevkif Evleri Nizamnamesinin** 61/e maddesinde; "*Cezaevi Komisyonu azaları, cezaevinde iyi hal ile cezasını ikmal edip tahliye edilen mahkumların serbest hayatta faydalı bir şekilde yaşamalarını temin için bilgi ve sanatları dahilinde bir iş bulmalarına yardım eder*" hükmüne yer verilmiştir³⁰. Keza, 647 sayılı **CİK** ile ilgili hükümetin **genel gerekçesinde**; "*cezaevinden çıktıktan sonra, nadim ve ıslah olmuş suçlunun izlenmesi ve korunması da bu sistemin kapsamı içine girmektedir*" ifadesine yer verildiği gibi, **CİK Ek m. 4'de**; *infaz kurumlarından tahliye edilen meslek ve sanat sahiplerine Türkiye Halk Bankasınca meslek edinme kredisi verilebileceği* belirtilmektedir³¹. 1971 tarih ve 1475 sayılı **İş Kanunu** (m. 25/b) ve 1987 tarihli **Eski Hükümlülerin İstihdamı Hakkında Tüzük** (m. 4), patronaja dayalı şartlı salıverilme konusunda ilk adım olarak kabul edilmektedir. Böylece, şartla salıverilen hükümlü, şartla salıverilme süresi içinde başıboş bırakılmamakta, özellikle bir iş kolunda çalışıp çalışmadığı yönünden izlenmektedir³². Sözügeçen Kanun ve Tüzüğün ilgili hükümlerine göre; *işverenler, elli ve daha fazla sürekli işçi çalıştırdıkları işyerlerinde, % 2 oranında eski hükümlüyü, mesleklerine uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler*³³. Ayrıca, **Ceza İnfaz Tüzüğü**nün infaz sonrası yardım başlığını taşıyan 254 maddesinde, *kurum müdürü ve psiko-sosyal yardım servisi personelinin, hükümlülerin salıverilmelerinden önce, ilgili işyerleri ve yardım kurumlarıyla ilişki kurarak bunlarca sağlanabilecek yardımcı hükümlüye bildirecekleri* ifade edilmektedir. Bu düzenleme ile, kurum

³⁰ **TANER**, s. 609

³¹ Bkz. **BAL Kudret Yalçın**: "*İnfaz Hukuku (Uygulamadaki Aksaklıklar, Nedenleri ve Sonuçları)*", Türkiye'nin İnfaz Rejimi, Sorunlar ve Çözümler, (18 Ocak 1997 tarihinde Ankara Hakimevi'nde yapılan sempozyumda sunulan bildirimler, yapılan tartışmalar ve gönderilen yazılar), T.C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, tarihsiz, s. 51 vd. Ancak yazar, CİK Ek m. 4'ün henüz uygulanması olmadığını belirtmektedir (s. 54 vd.)

³² **BAL**, s. 58

³³ Ancak toplumda eski hükümlüden çekinilmesi, bu yükümlülüğe uymayan işverenlerin İK m. 98/c ve 108 uyarınca çok az bir para cezası ödeyecek olmaları ve bunu takip görevinin C. Savcılarının üzerinde bırakılması, bu hükümlerin uygulanma şansını oldukça azaltmaktadır (BAL, s. 58 vd.); **SOYASLAN**, *Hürriyeti*, s. 188

sonrası koruma ve yardımın, sadece salıverilme öncesine ilişkin bölümüne değinilmektedir. ÇMK m. 44/h hükmünde de salıverilme sonrası bakım kabul edilmiş ve cezaları yerine getirilen çocukların işe yerleştirilmeleri, “infaz sonrası kurumlar” ve diğer sosyal yardım kurumları ile ilişki kurulması hususunda Adalet Bakanlığı Merkez Kuruluşundaki ilgili birimler görevli kılınmıştır. Her ne kadar burada infaz sonrası yardım kurumlarından söz edilmekte ise de, bu kurumların kimin tarafından kurulacağına yer verilmediği gibi, konuyla ilgili başka bir yasal düzenleme de bulunmamaktadır.

1964 yılında hazırlanıp Meclise sevk edilen “**İnfaz Sırasında ve İnfazdan Sonra Korumaya Ait Kanun Tasarısı**”³⁴ ile 1993 yılında hazırlanan ve Meclis Adalet Komisyonu tarafından da kabul edilen “**Cezaların ve Tutuklama Kararlarının Yerine Getirilmesine, Ceza İnfaz Kurumlarından Salıverilen Hükümlülerin Korunmasına İlişkin Kanun Tasarısı**” (m. 50. ve 51), ceza infaz kurumlarından salıverilen hükümlülerin korunması konusunu düzenlemektedirler³⁵. Bu amaçla bir koruma kurulu oluşturulmaktadır. Bu hükümler şu anki Tasarıya hemen hemen aynen alınmıştır, ancak şimdiki Tasarının düzenlemeleri daha ayrıntılıdır ve başka hususlara da yer verilmektedir.

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü bünyesinde 1994 tarihinde kurulup daha sonra ilga edilen “**Tahliye Sonrası Koruma Şube Müdürlüğü**”, 1996 tarihinde yeniden çalışmalarına başlamıştır. Cumhuriyet Başsavcılıklarına gönderilen 1997 tarihli bir Genelgede³⁶ ifadesini bulan söz konusu şube; “*cezaevlerinde uygulanan ıslah çalışmalarının hedefine ulaşabilmesini ve şartla salıverilen hükümlülerin yeniden topluma kazandırılmalarını, üretken, topluma faydalı, geçimlerini kimseye muhtaç olmadan çalışarak temin eden fertler haline gelebilmelerini sağlamak amacıyla; eski hükümlü sıfatı alan bu kişilerin bir işe yerleştirilebilmelerine, muhtaç durumda olanlar için çeşitli yardım müesseselerinden ve vakıflardan yardım temin edilmesine, kendi işlerini kurabilmeleri için kredi veren kuruluşlar ile ilişkilerinin düzenlenmesine yardımcı olmak ve bu hususlarda yol göstermek, İş ve İşçi Bulma Kurumu Şube veya Bürolarıyla temas kurarak işe yerleştirilme işlemlerini ve şartla salıverilmeleri esnasında doldurulan “Tahliye Edilen Hükümlüye Ait Durum Bildirme Formları” yoluyla sosyal durumlarını takip etmek ve takip işlemlerini Cumhuriyet Başsavcılıkları kanalıyla yürütmek üzere görevlendirilmiş bulunmaktadır. // Bu nedenle; yukarıda yer alan görevlerin sağlıklı bir şekilde ifa edilebilmesi için Cumhuriyet Başsavcılıkları ile işbirliği yapılması ve bu işbirliğinin sürdürülmesi esnasında aşağıda yer alan esaslara uyulması zaruri görülmüştür. // Buna göre; 1. Cezaevlerinde*

³⁴ Bkz. YÜCEL, *Suç ve Ceza Anatomisi*, s. 198; GÖLCÜKLÜ, *Türk Ceza Sistemi*, s. 169

³⁵ Tasarı metni için bkz. GÜNAY, s. 306 vd.

³⁶ Genelge için bkz. GÜNAY, s. 199 vd.

bulunan mesleki vasfı olmayan hükümlülerin mesleki kurslara katılmaları veya işyurtlarında çalışmaları halinde lisans, sertifika veya bonservis verilmesi kurum idaresince mutlaka sağlanmalıdır. Bu belgelerin sivil kişi veya kurumlarca verilmesine çalışılmalıdır... // 5. Cezaevlerinde uygulanan rehabilitasyon çalışmalarının sonuçsuz kalmaması, hükümlülerin yeniden topluma kazandırılmaları ilkesi doğrultusunda; Cumhuriyet Başsavcılıklarınca Bölge veya İl Çalışma Müdürlükleriyle temas kurularak il hudutları içerisinde eski hükümlü çalıştırmakla yükümlü kamu veya özel sektöre ait kurum ve kuruluşların bu yükümlülüklerini yerine getirip getirmediği tespit edilecektir. Başsavcılıklar, yükümlülüklerini yerine getirmeyen işyerlerine yönelik, 1475 sayılı Kanunun ... uygulanması yoluyla kanuni müeyyidelerin işletilmesini sağlayacak ve eski hükümlülerin bir işe yerleştirilmelerine yardımcı olacaklardır. //6. Muhtaç durumda olduğunu beyan ederek Başsavcılıklara veya Genel Müdürlüğümüze başvuruda bulunan eski hükümlülerin durumlarının beyanlarına uygun olduğunun tespiti halinde; ... Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından gerekli ayni ve nakdi yardım temin edilecektir...”.

Burada da görüldüğü üzere, salıverilme sonrası koruma ve yardımdan anlaşılan, sadece maddi yardımın sınırlı bir boyutudur. Bu da kamu veya özel sektöre ait bir yerde işe yerleştirmek, muhtaç durumda olduğu belirlenen eski hükümlüye, kamuoyunda Fak-Fuk-Fon diye bilinen kurumdan, aslında son derece sınırlı olan ayni ve/veya nakdi yardım sağlamaktır. Ayrıca, eski hükümlüden söz edildiği halde, sadece şartla salıverilen hükümlülerle sınırlı bir uygulama içine girildiği izlenimi doğmaktadır. Oysa **Eski Hükümlülerin İstihdamı Hakkında Tüzüğün** eski hükümlüyü tanımlayan 2 maddesi çok daha kapsamlıdır: “*Altı aydan daha uzun süreli hürriyeti bağlayıcı bir cezadan veya Devlet memuru olmaya engel bir suçtan hüküm giymiş ve cezasını infaz kurumlarında tamamlamış veya cezası tecil edilmiş yahut şartlı salıverme yoluyla tahliye edilmiş olanlar ile özel kanunlarında belirtilen şartlardan dolayı istihdam edilmeleri olanağı bulunmayanlar veya ömür boyu kamu hizmetlerinden yasaklı bulunanlar bu Tüzük hükümleri bakımından eski hükümlü sayılırlar. // Mükerrer suç işlediği belirlenen eski hükümlüler, bu Tüzük hükümlerinden yeniden yararlanamazlar*”³⁷. Ancak Adalet Bakanlığı yetkilileri, CTE Genel Müdürlüğünün, salıverilen hükümlülere iş bulma ve çeşitli ayni ve nakdi yardımlar dışında; onları eski hükümlü statüsü ile takibe aldıklarını, çeşitli sosyal sorunları ile ilgilendiklerini, ehliyet, işyeri açma ruhsatı, kredi talepleri, sigorta kurumları ile ilişkileri ve yaşlılık aylığı bağlanması gibi çok çeşitli sorunları ile ilgilenererek çözüm ürettiğini ifade etmektedirler³⁸.

Ülkemizde halen, sözkonusu Genel Müdürlük bünyesinde oluşturulan Tahliye Sonrası Koruma Şube Müdürlüğü dışında, salıverme sonrası koruma

³⁷ Aslında, mükerrer suç işlemiş hükümlülerle ilgili son fıkra hükmü de eleştirilmelidir.

³⁸ **ÖĞMEN**, s. 130 vd.

ve yardım çalışmalarını yürütecek resmi kurumlar bulunmamaktadır. **Gönüllü kuruluşların** birtakım çabaları bulunmaktadır³⁹. **Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Genel Müdürlüğü** tarafından 1986 yılından bu yana pilot proje olarak yürütülmekte olan çocuklara yönelik salıverme sonrası koruma ve yardım çalışmalarında, resmi ve özel kurumlar ile gönüllü kişi ve kuruluşlarla işbirliği yapılmaktadır⁴⁰. Ancak yapılan çalışmalardan, salıverilen çocuk ve gençlerin büyük bir kısmının yararlanmadığı, normal yaşama döndüklerinde yalnız kaldıkları belirtilmektedir⁴¹. Yine, salıverme sonrası koruma çalışmaları çerçevesinde bir *öğrenci evi* ile bir *gençlik evi* açılması için bazı girişimlerde bulunulduğu ve bu çalışmaların kısa bir zaman içinde tamamlanacağı belirtilmiş⁴² olmakla birlikte, bilebildiğimiz kadarıyla henüz bu hedef gerçekleştirilememiştir⁴³.

VIII. TASARININ İNCELENMESİ

Tasarı bir bütün olarak incelendiğinde, uluslararası standartlara, karşılaştırmalı hukuktaki duruma uygun ve kendi içinde tutarlı olduğu görülmektedir. Toplumla yeniden kazandırma çalışmalarına, hükümlü infaz kurumuna alındığı anda başlanmakta ve fakat salıverme ile birlikte sona ermemektedir.

İnfaz kurumundaki **islah çalışmaları yanında**, yine, hükümlü daha kurumda iken, **salıverilme için hazırlanacağı**, bu çerçevede olmak üzere; hükümlünün salıverildikten sonraki geleceğini düzenlemeyi düşünmesini sağlayıcı tedbirler alınacağı ve toplumla uyumu ile ailesinin çıkarları için bu konularda hizmet veren resmi ve özel kuruluş veya kişilerle ilişki kurması doğrultusunda katkı ve yardımda bulunulacağı (Tasarı m. 88); salıverildiğinde iş bulması veya kendi işini kurması yönünde çaba sarf etmeye özendirileceği ve yönetimin gözetiminde, sağlanacak olanaklarla bu konuda kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılacağı (Tasarı m. 89); aileleriyle bağlarını sürdürmelerini veya güçlendirmelerini ve dış dünyaya uyumlarını sağlamak amacıyla özel izin (Tasarı m. 91, 93); yine, olağan yaşantılarına döndüklerinde uyum sorunu ile karşılaşmamaları ve iş bulma olanakları sağlanmak üzere iş arama izni (Tasarı m. 91, 94) verilebileceği öngörülmektedir.

Suçluların önemli bir kısmının belirli bir meslek veya beceriye sahip bulunmadıkları, eğitim düzeylerinin düşük olduğu gözleminden hareket edilmektedir (Tasarı m. 96 gerekçesi). Bu konuda yapılacak çalışmalar, tek

³⁹ Örneğin Çocuk Sevenler Derneği, salıvermeden sonra evlerine dönmeyen çocuklar için evler satın alarak buradaki çocuklarla ilgilenmektedir. Bkz. **YOKUŞ SEVÜK**, s. 272, dn. 251

⁴⁰ Ayrıntı için bkz. **YOKUŞ SEVÜK**, s. 272, dn. 252

⁴¹ **YOKUŞ SEVÜK**, s. 272

⁴² Bkz. "Türkiye'de Çocuklara Yönelik 1995 Yılı (Ara Dönem) Hedeflerinin Gerçekleştirilmesi İçin Çalışma Planı", **YOKUŞ SEVÜK**, s. 273, dn. 255

⁴³ **YOKUŞ SEVÜK**, s. 273, dn. 255

başına Adalet Bakanlığını ve ceza infaz kurumunu aşacak kapsamdadır. Bu nedenle, gerek infaz kurumundaki meslek ve sanat edindirme, meslek veya sanatı geliştirme, eğitim düzeyini yükseltme, gerekse salıverilmeden sonra da hükümlünün kendisine iş bulması, iş kurması, sermaye edinmesi açılarından ihtiyaç duyulan maddi veya teknik yardım konularında gerekli desteği ve hizmeti vermek üzere ilgili bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları ile özel ve kamu tüzel kişileri yükümlü kılınmışlardır. Sağlanacak bu katkılarla, hem kurum içindeki yaşantıları değerlendirilmiş, hem de salıverildikten sonra topluma uyum sağlamaları, kendilerini suça iten ortamdan kurtulmaları, kişisel zorluklarını aşmaları ve toplumun kendi kendine yetebilen, hukuka saygılı birer birey olarak yaşamlarını sürdürebilmeleri amaçlanmaktadır.

Ayrıca, isteğe bağlı olmak üzere, infaz kurumundaki hükümlüler arasında kurumda başlayıp normal yaşamda da devam ettirilebilecek bir yardımlaşma ve işbirliği olanağı, yerinde olarak, öngörülmüş bulunmaktadır (Tasarı m. 97). Böylece hem meslek ve sanat sahibi olan hem de meslek veya sanat öğrenmek isteyen hükümlülerin rehabilitasyonu açısından olumlu bir ortam oluşturulabilir.

Eski hükümlüye **salıverilmeden sonra** sağlanacak koruma ve yardım, Tasarıda altı madde halinde düzenlenmiştir (Tasarı m. 98-103).

Burada ilk olarak karşımıza **Koruma Kurulu** çıkmaktadır. Koruma Kurulları, Adalet Bakanlığınca uygun görülecek il merkezlerinde oluşturulacaktır. Kurulda yer alacak kişiler, Kurulun etkin ve başarılı olabilmesi açısından en uygun kişi ve kuruluş temsilcileridir. Bunlar, Cumhuriyet Başsavcısının veya görevlendireceği Cumhuriyet Savcısının başkanlığında; belediye başkanı (yardımcısını veya belediye meclisi üyelerinden birini görevlendirebilir), ceza infaz kurumu en üst amiri, milli eğitim müdürü, sosyal hizmetler müdürü, teşkilatı bulunan yerlerde Türkiye İş Kurumu il müdürü veya bunların görevlendirecekleri yardımcıları, o ilde mevcut meslek odalarından (ticaret ve sanayi odaları, ticaret odaları, sanayi odaları, deniz ticaret odaları, ziraat odaları) ve esnaf ve sanatkarlar birliğinden görevlendirilecek birer temsilciden oluşmaktadır (Tasarı m. 99).

Ancak bu kurulda, özellikle **eski hükümlülere yardım işini yürüten gönüllü oluşumların, sivil toplum örgütlerinin temsilcilerine de** yer verilebilirdi.

Koruma Kurulu üyelerinin üyelikleri asli görevleri süresince devam edecektir. Herhangi bir nedenle üyelikten ayrılanların yerine seçilenler, ayrılan üyelerin sürelerini tamamlayacaklardır (Tasarı m. 99). Ancak **koruma kurullarının görev süresine** dair bir hükme burada yer verilmemiştir. Bu hususun, koruma kurullarının çalışma şeklini de belirleyecek olan yönetmelikte (Tasarı m. 103) düzenleneceği düşünülmektedir.

Koruma Kurulları salt çoğunlukla toplanabilecek ve toplantıya katılanların salt çoğunluğuyla karar vereceklerdir (Tasarı m. 99).

Koruma Kurulunun görevleri m. 98'de ve dolaylı olarak m. 103'de açıklanmaktadır. Burada gerek maddi gerekse manevi yardım sözkonusu edilmektedir. Bunlar:

Salıverilen **hükümlülerin**;

-İş bulmalarında ve işe yerleştirilmelerinde

-sanat sahibi olanlar ile tarım işletmeciliği yapmak isteyenlere araç ve kredi sağlanmasında

-karşılaştıkları diğer güçlüklerin çözümünde yardımcı olmak;

Salıverilen **çocuk, küçük ve genç hükümlülerin** öğrenimlerine devam etmesini sağlamak (Tasarı m. 98);

-Görev alanlarına giren konularla ilgili dernek ve vakıfların kurulmasını sağlamak üzere vatandaşları özendirici çalışmalar yapmak

-Bu amaçlarla kurulmuş dernek ve vakıflarla, diğer kurum, kuruluş ve kişilerle işbirliği yapmak (Tasarı m. 103).

Salıverilme sonrası koruma ve yardımdan, infaz kurumundan salıverilen ve başvuruda bulunan **bütün eski hükümlülerin** yararlanıp yararlanamayacağı hususu belirsizliğe yol açabilir⁴⁴. Başvuruda bulunan eski hükümlüyle görüşen uzmanın hazırlayacağı sosyal inceleme raporunun bu konuda belirleyici olup olmayacağı da açıklanmaya muhtaçtır. Koruma Kurulunun bu raporu onaylamama yetkisinin bulunup bulunmadığı ve bu yetkiyi hangi kriterlere göre kullanabileceği hususlarında belirsizlikler vardır.

Salıverilen çocuk, küçük ve genç hükümlülere yönelik yardımın, sadece öğrenimlerine devamın sağlanması ile sınırlı olacağı izlenimi oluşturmaktadır. Bu izlenimin, yapılacak yardımın şeklini de belirleyecek olan yönetmelikte giderileceği düşünülmektedir. Ayrıca, ÇMK'daki hükümlerin dışında bu konuda ayrıca bir hüküm konmasına gerek olmadığı da söylenebilir.

Yine; salıverilen hükümlülere gerekli uygun belgeler ve kimlik kartı verilmesi, ihtiyacı olana gideceği yere varması için yeterli olanaklar, mevsime ve iklime göre giysiler, geçinmesi için hemen gerekli olanlar, aile

⁴⁴ Özel infaz şekillerinin (Tasarı m. 104 vd.) sözkonusu olmadığı kısa süreli özgürlüğü bağlayıcı cezaya mahkum olmuş eski hükümlünün de salıverme sonrası koruma ve yardımdan yararlanacağı anlaşılmaktadır. Oysa asıl olarak uzun süreli özgürlüğü bağlayıcı cezaya hükümlü olanlarda cezanın olumsuz sonuçları ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle, koruma ve yardım, bu olumsuz sonuçları en aza indirebilmek için, uzun süreli hapis cezasının infazı sırasında ve sonrasında sözkonusu olabilir. Aynı yönde **DÜNKEL/SNACKEN**, s. 339

hayatı için yardımcı olabilecek sosyal hizmetler veya kuruluşlarla yakın bir işbirliği (Avrupa Cezaevi Kuralları m. 89) psikolojik yardım ve benzeri ayrıntıya yönelik hususların, “karşılaşılan diğer güçlükler” cümlesinden sayılarak, yönetmelikte düzenleneceği düşünülmektedir.

Koruma Kurullarının parasal kaynağı, her yıl Adalet Bakanlığı bütçesine “Koruma Kurullarına Yardım” adıyla konulacak ödenekten oluşacaktır (Tasarı m. 101/2). Parasal kaynağın tek bir kalemden ve genel bütçeden olması, salıverilen hükümlülere yapılabilecek maddi yardımların yetersiz olabileceği endişesini doğurmaktadır. Bir fon oluşturularak; örneğin, bu fona yapılacak gönüllü bağışlar, infaz kurumunda çalışan hükümlülere ödenen ücretten yapılacak kesintiler de parasal kaynaklar arasında sayılabilir.

Ayrıca, Koruma Kurullarının parasal kaynağını ve harcama şeklini düzenleyen hükmün, Koruma Biriminin oluşumunu öngören maddede yer almasının sebebi anlaşılammamaktadır (Tasarı m. 101/2, 3). Bu iki fıkra ayrı bir madde olarak düzenlenebilir ya da ikinci fıkra m. 98’a, üçüncü fıkra ise m. 102’ye son fıkra olarak eklenebilir.

Aynı şekilde, Koruma Kurullarının, faaliyetleri hakkında yıllık rapor hazırlayarak Adalet Bakanlığına sunacaklarına dair hükümlerle (Tasarı m. 101/4), Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğüne (eski) hükümlülerin işe yerleştirilmelerinde işçi ve işverenden ücret alınmayacağı hükmünün (Tasarı m. 101/5), Koruma Biriminin oluşumu ile ilgili bir maddede yer alması uygun olmamıştır.

Kaldı ki, 101. maddenin hiçbir fıkrasının, önceki veya sonraki fıkralarla ilgisi bulunmamaktadır.

Bu alanda görev yapacak ikinci birim, salıverilme sonrası “**Koruma Birimleri**” olmaktadır. Koruma Kurulu bünyesinde ve Cumhuriyet Başsavcılığına bağlı olarak oluşturulacak bu birimlerde; bir müdür ile yeteri kadar psikolog, eğitim bilimci, toplum bilimci, sosyal çalışmacı ve memur bulunacaktır.

Salıverilen hükümlülerle asıl muhatap olacak olan birim burasıdır. Başvurular bu birime yapılacaktır (Tasarı m. 102). Ancak doğrudan Cumhuriyet Başsavcılıklarına da başvurulabilir. Bürolara başvurular, infaz kurumu yönetimince düzenlenip Başsavcılığa gönderilen “*Salıverilen Hükümlüye Ait Durum Bildirme Formu*” ile yapılır. Başsavcı bu formu koruma birimine gönderir. Form bir uzman tarafından incelenir ve salıverilen hükümlü ile yüzyüze görüşme yapılarak bir “*sosyal inceleme raporu*” düzenlenir. Bu rapor, Koruma Kurulu tarafından veya zorunlu hallerde doğrudan Cumhuriyet Başsavcısı ya da onun görevlendireceği savcı tarafından onaylanınca işleme konur ve harcamalar ihtiyaç sahibine veya mal veya hizmeti alınan kuruluşa ödenir.

Salıverilme sonrası maddi yardım ve bu kapsamda yapılacak harcamalar Tasarıda belli ölçüde düzenlendiği halde (Tasarı m. 98, 101/3, 102), **manevi yardım** konusunda; m. 98'deki "*karşılaştıkları diğer güçlüklerin çözümünde yardımcı olmak*" ifadesi dışında bir hükme yer verilmemiştir. Ayrıca, yönetmelikte düzenlenecek hususlar arasında sayılan "*yardım yapılan eski hükümlüde bulunması gereken koşullar*", "*yapılacak yardımın şekli ve miktarı*" gibi ibareler (Tasarı m. 103) ile birlikte değerlendirildiğinde, m. 98'de sözü edilen "*diğer güçlükler*" in de, aslında maddi nitelikteki yardıma ilişkin olarak düşünüldüğü izlenimi doğurmaktadır. Bu durumda, manevi yardımla ilgili hüküm, Koruma Biriminde görev yapacak psikolog, eğitim bilimci, toplum bilimci ve sosyal çalışmacı gibi kişileri sayan 101/1. madde olmaktadır. Ancak bu kişilerin görevinin de; Cumhuriyet başsavcısı tarafından gönderilen formu ("*salıverilen hükümlüye ait durum bildirme formu*") inceleyerek ve eski hükümlü ile yüz yüze görüşme yaparak bir "*sosyal inceleme raporu*" hazırlamak olduğu anlaşılmaktadır (Tasarı m. 102/2). Bu raporun onayı üzerine ve bu rapor doğrultusunda olmak üzere yapılacak harcamaların, diğer hususlar yanında, "*hizmet alımı*" karşılığı ilgili kuruluşa ödeneceği hükmünde (Tasarı m. 101/3) sözü edilen "**hizmet**"in, manevi yardımla ilgili olduğu da söylenebilir. Avrupa Cezaevi Kuralları (m. 100/4), ihtiyacı olan hükümlülere, psikiyatrik tretmanın gerekirse salıverilme sonrası devamı ile infaz sonrası sosyal psikiyatrik bakım imkanı için tedbir alınmasını öngörmektedir.

Salıverilen eski hükümlüyü belirli bir süre izlemek ve özgür yaşamdaki sorunlarını aşabilmesinde yardımcı olmak üzere, ona bir gözetim görevlisi veya "*iyi hal memuru*"⁴⁵ atanabilir. Koruma Biriminde yer alan uzmanların böyle bir görevi olup olmadığı açıklığa kavuşturulabilir.

Koruma Kurulları ile Koruma Birimlerinin çalışma şekli, yardım yapılacak eski hükümlüde bulunması gereken koşullar, yapılacak yardımın şekli ve miktarı, eski hükümlülere yardım ve koruma amacıyla kurulmuş bulunan dernek ve vakıflarla, diğer kurum, kuruluş ve kişilerle yapılacak işbirliğine ilişkin esaslar yönetmelikle düzenlenecektir (Tasarı m. 103). Gerek bu konularda gerekse yukarıda ifade edilmeye çalışılan tereddütlerle ilgili olarak, ancak yönetmelik çıktıktan sonra daha sağlıklı bir görüş beyan edilebilir.

⁴⁵ **YÜCEL Mustafa T.:** 18 Ocak 1997 tarihinde Adalet Bakanlığı tarafından düzenlenen "*Türkiye'nin İnfaz Rejimi (Sorunlar ve Çözümler)*" konulu sempozyumda yaptığı konuşma, s. 85; **NURSAL Necati:** aynı sempozyumda yaptığı konuşmada (s. 91); "*probation*" denilen gözetim ve deneme merkezleri kurularak, hükümlülerin salıverilme sonrasında izlenmesini ve denemesini önermektedir.

IX. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kurumdan salıverilen kişinin yeniden aynı ortama dönmesi; onu suça iten şartlarla yeniden yüzyüze gelmesi; ekonomik, toplumsal ve duygusal sorunlarını çözmede, bir iş bulma, barınma gibi temel ihtiyaçlarını dahi karşılamada desteksiz bırakılması; çevresi ve ailesi tarafından dışlanması; hasımı olanların sürekli tedirginlik ve endişe içinde bulunması gibi durumlar, çoğu kez onun yeniden suç işleyerek cezaevine dönmesiyle sonuçlanmaktadır⁴⁶.

Çocuklar üzerinde yapılan bir çalışmaya göre⁴⁷; çocukların çok büyük bir kısmı (% 91) kurumdan sonraki hayattan korktuklarını açıkça ifade etmektedirler. Korku nedenleri; tekrar suç işlemek (% 32), iş bulamamak (% 29), çevre tarafından suçlu olarak damgalanmaktan dolayı kabul görmemek (% 20), çıktıktan sonra gidecek yeri olmamak (% 6) veya hasmı tarafından öldürülmek veya yalnız kalmak (% 4) gibi çeşitlidir. İnfaz kurumundan salıverildikten sonraki hayatlarına ilişkin çocuklarının bu endişelerinin kurumda giderilemediği, bu hususta kurumun onlara manevi açıdan bile yardımcı olamadığı anlaşılmaktadır⁴⁸.

Aynı endişe ve yetersizlikler belli ölçüde yetişkinler için de söz konusudur.

Özgürlüğü kısıtlayan bir cezanın esas amacı, hükümlüyü, iyileşmiş olarak topluma iade etmektir. Bu nedenle, hükümlünün yeniden suç işlememesi için, gerekli araçlarla cezanın infazının tamamlanması, amaca varılması bakımından zorunlu sayılmalıdır. Başka bir ifadeyle, iyi bir özgürlüğü bağlayıcı ceza rejiminin başarısı bakımından, eski hükümlünün topluma dönüşünde yaşamını ve topluma uyumunu kolaylaştıracak araçlara olan ihtiyaç, kendisini, bir zorunluluk olarak ortaya koyar. Bu nedenle iyi bir özgürlüğü bağlayıcı ceza rejiminin “sosyal yardım” faaliyeti ile tamamlanması şarttır.

Ayrıca, zorunluluk arzeden bu sosyal yardım faaliyetine, henüz hükümlü salıverilmeden başlanılmalıdır⁴⁹. Bu amaçla, tüm hükümlülerin salıverilme sonrası topluma, aile yaşamına ve işe dönüşlerinde kendilerine

⁴⁶ DPT-Çocuk Alt Komisyonu Raporu için bkz. **YOKUŞ SEVÜK**, s. 272, dn. 253

⁴⁷ Çalışma için bkz. **YOKUŞ SEVÜK**, s. 273 vd.

⁴⁸ Bazı araştırmalar; infaz kurumlarında, televizyon izleme ve kitap okuma dışında sosyal, kültürel, eğitsel faaliyet olmadığını; psikolog, öğretmen gibi yetkililerin hemen hiçbir çocukla ne yargılanma sürecinde ne de cezaevinde ilgilenmediklerini; yatacak yer sayısının yetersiz, yemeklerin ise yenmeyecek kadar pis olduğunu ortaya koymaktadır. Bkz. **ÖTER Gülay/AKALIN Nejat**: “Paşakapısı Cezaevindeki Tutuklu Çocukların Psiko-Sosyal, Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Kriminolojik Özellikleri”, M.Ü. Hukuk Fakültesi 10. Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, İstanbul 1993, s. 115 vd.

⁴⁹ **DÖNMEZER/ERMAN**, C. II, s. 642 vd.

yardımcı olmak üzere usuller ve özel kurslar oluşturulması gerekmektedir (Avrupa Cezaevi Kuralları m. 87). Keza, uzun süreli cezaya hükümlü olanların toplum yaşamına tedrici bir şekilde dönebilmesini sağlamak için tedbirler alınması gerektiğini belirten Avrupa Cezaevi Kuralları m. 88, bu amaca, özellikle, aynı veya diğer bir kurumda düzenlenen salıverilme öncesi veya etkili bir sosyal desteği de içeren bir tür gözetim altında şartlı salıverilme ile ulaşılabileceğini belirtmektedir.

Kurumda uygulanacak tretman ile hükümlünün özgüveninin sağlanması, bunun için de, bir yandan hükümlünün salıvermeye hazırlanması, diğer yandan ise salıverildikten sonra da kendisiyle ilgilenileceğinin bilinmesi gerekir. Aksi takdirde, bu gibi hizmetler sağlanmadığı zaman, kurumda tutmanın amacı hükümlünün iyileştirilmesi, toplumla bütünleşmesi olmayıp, sadece cezalandırmadan ibaret olacaktır⁵⁰. İnfaz sırasında tüm ihtiyaçları kurum tarafından karşılanan, çocuk yaşamına indirgenmiş bir yaşam sürdürmüş bulunan hükümlülerin dış dünyaya uyum sağlamalarını kolaylaştırmak amacı ile, salıverme öncesi bir hazırlık devresinden geçirilmeleri, zorunlu bir önlem niteliğindedir. Bu dönemde sağlanacak kurslarla geliştirilecek çalışma yeteneği, kendi ayakları üzerinde durabilme ve sosyal yetenekler ile hükümlülerin problem kaynağı olmaktan uzaklaştırılmasında etkili olunabilir⁵¹.

Kaldı ki toplumun görevi, hükümlünün serbest bırakılmasıyla da bitmemektedir. Kendisine karşı beslenen önyargıyı azaltacak, toplumdaki yerini yeniden almasını sağlayacak ve salıverilme sonrası etkili bir yardım yapacak güç ve yetkide resmi ve özel kuruluşların bulunması gerekecektir (Hükümlülerin İslahı İçin Asgari Standart Kurallar m. 64).

Kurumda verilen hizmetlerin ve topluma uyum çabalarının amacına ulaşabilmesi için, salıverilme sonrası belli bir süre izleme ve yardım kaçınılmazdır. Toplumda salıverilme sonrası koruma ve yardım kurumlarının bulunmaması, dışarı çıkan hükümlülerin başarısızlığa uğramalarına neden olmakta, kurumsal tretmandan beklenen amaç gerçekleştirilememektedir. Kurumda tretmanla kurum sonrası koruma ve yardım süreci bir bütün oluşturmaktadır.

Çocuklar açısından salıverilme sonrası koruma ve yardım kurumu, çocuk yargılama sistemi içinde kurulmalı ve ilk olarak salıverme ile birlikte değil, daha yargılama aşamasında harekete geçilmelidir. Bunun için çeşitli ülkelerde, önceleri iyiliksever kişilerin teşebbüsleri ve devletin de teşvik ve yardımları ile oluşturulan çocukları koruma ve yardım kurumları, çocuk mahkemelerinin faaliyetlerinde önemli görevler almaktadırlar. Bunlardan gözetim altında serbestlik usulünü kabul eden ülkelerde, gözetim işini üstüne alacak kimseleri bulup tavsiye etmek suretiyle çocuk mahkemeleri ile işbirliği yapmaktadırlar. Çocuklara ilişkin bu koruma ve yardım kuruluşları,

⁵⁰ YOKUŞ SEVÜK, s. 274

⁵¹ YÜCEL, *Kriminoloji, Suç ve Ceza*, s. 353

ayrıca, kurumdan çıkan ve özellikle kimsesiz olan veya ailelerinin durumu uygun bulunmayan çocukları yerleştirmek, iş bulmak, iş buluncaya kadar geçimine yardım etmek suretiyle onları koruma ve yardım altına almaktadırlar⁵².

Kurumsal tretmanın en önemli amacı, çocukların mümkün olduğunca erken bir zamanda geri dönüşünü hazırlamak olduğundan, toplumla yeniden bütünleşme erken başlamalı ve kurumda kalma sürecinin sonuna kadar da geliştirilmelidir. Bunun içinse bir salıverilme sonrası bakım planlaması yapılmalıdır. Böyle bir planlama şunları içermelidir: Salıverilenin toplumca kabul edilmesi hususunda olumlu destekleme, yeni ve yapıcı ilişkiler geliştirme, ailesi, yaşlıları ve sosyal kuruluşlarla birlikte çalışma, toplumda etkili ve güçlü olabilecek bir noktaya getirme⁵³.

Salıverilme sonrası bakım görevlileri, çocuk için elverişli bir salıverme sonrası bakım planı dahilinde, salıverilen çocuğun ihtiyaçlarını ve davranışlarını göz önünde tutarak, bu süreçte çocuğun gelişimini izleyerek bir iletişim sağlamayı amaçlarlar. Salıverilme sonrası ilgilenmede, çocuğa, geçiş döneminde yardımcı olacak kişinin yargılamadan itibaren tek ve aynı kişi olması gerektiği, kişi ve ilişki değişikliğinin çocuk için zararlı olacağı ve başarıyı azaltacağı da ileri sürülmektedir⁵⁴.

Salıverilme sonrası çocukla ilgilenen kişi, öncelikle çocuğun salıverilme gününe hazırlanması ile uğraşmalıdır. Özgürlükten sonraki hayatın yeni baştan düzenlenmesi gerekir. Genelde aile ile olan kopuk bağların yeniden kurulmasına çalışılırken, yanlış anlamalar, karşılıklı suçlamalar ortadan kaldırılmalıdır. Böylece aile yanına yeniden sağlıklı bir dönüş sağlanabilir⁵⁵.

Dışarıdaki hayatın gerçekliğini ve gerçeklerini göstermek, kurumdaki çocukla ilgilenen kişinin görevidir. Gerçek hayattaki büyük zorluklara işaret etmek, bunları yenmek için çözüm yolları göstermek, gelecek planları yapmak bu görevler içerisinde⁵⁶.

Kurumda kalan çocuk, gerekli ve uygun yardım ve gözetimi almadan, hazırlıksız olarak topluma döneceği duygusuna sahip olmamalıdır. Bu tür yardımları gerçekleştirecek örgütler kurulmalı ve kurumlar açılmalıdır. Bu konuda ayrıca gönüllü kuruluşlarla işbirliği yapılmalıdır⁵⁷. Yetkili makamlar, salıverilen bu kişilerin, topluma yeniden girmelerine yardım edilmesi ve bunlar hakkındaki ön yargıların azaltılması için hizmetler vermeli ya da verilmesini sağlamalıdır. Bu noktada, gerektiğinde yargılama aşamasından itibaren işin içinde olan sosyal hizmet kuruluşları devreye girebilir. İlke

⁵² TANER, s. 337

⁵³ Bkz. YOKUŞ SEVÜK, s. 269

⁵⁴ Bkz. YOKUŞ SEVÜK, s. 270

⁵⁵ Bkz. YOKUŞ SEVÜK, s. 270

⁵⁶ Bkz. YOKUŞ SEVÜK, s. 270

⁵⁷ Bkz. YOKUŞ SEVÜK, s. 269, dn. 238'deki eserler

olarak, çocuğun kendi doğal çevresi içinde kalması gerekir. Bunun için, çocuk ve ailesi değişik programlar aracılığıyla desteklenir. Bu mümkün olmadığında koruyucu aile bakımı gerçekleştirilebilir. Yatılı kuruluşlar ancak çok gerekli olduğunda kullanılmalıdır⁵⁸. Bu hizmetleri sağlayan kurumların temsilcileri, topluma dönüşlerinde çocuklara yardım etmek amacıyla, infaz kurumunda onları ziyaret edebilmeli ve görüş alışverişinde bulunabilmelidir (Havana Kuralları, m. 80).

Topluma geri dönüşte ihtiyaçları karşılamak için çeşitli olanak ve hizmetler sunulması gerekir. Bu çerçevede rehberlik ve yapısal destek sağlanmalıdır. Bunun içinse; yarım gün evlerde kalmak, eğitim evleri, gündüz eğitim merkezleri gibi, topluma uyumu sağlamaya yardımcı olacak yarı-kurumsal oluşumlara gidilebilir (Beijing Kuralları m. 29).

Eski hükümlünün evsiz, yurtsuz olması veya örneğin kan gütme nedeniyle memleketine gidememesi halinde, kendisine barınma imkanı sağlayacak bir yurt veya kurum, infaz sonrası yardım veya koruma programının esaslı unsurlarından biri sayılabilir⁵⁹. Bir iş sahibi olması veya barınacak bir yeri bulunması, eski hükümlüyü mutlaka rehabilite edeceği anlamına gelmiyorsa da, bunlardan birinin olmaması halinde kişinin toplumla uyumlu bir yaşam sürdürebilme şansı önemli ölçüde azalacaktır⁶⁰.

Salıverilme sonrası koruma ve yardım kurumları yanı sıra, salıverme sonrası bakım etkinlikleri için özel kişi ve kuruluşların girişimleri de özendirilmeli, ancak devletin bu girişimleri koordine etme, yönetme, denetleme, yönlendirme yetkisi olmalıdır. Özellikle masraflara yardım etmek üzere Devletin müdahalesinin gerekli olduğu kabul edilmektedir⁶¹.

Çocuk Mahkemeleri Kanununda; küçüklere uygulanacak tedbirler (ÇMK m. 10 vd.), ceza veya tedbir uygulanmasından önce yapılacak inceleme (ÇMK m. 20), gözetim ve gözetim delegeliği (ÇMK m. 29 vd.), aile yanına veya bir kuruma-kuruluşa yerleştirilen küçüğün giderlerinin devletçe ödeneği (ÇMK m. 33), şartlı erteleme (ÇMK m. 38), şartla salıverme (ÇMK m. 39), cezaları infaz edilen küçüklerin işe yerleştirilmeleri için infaz sonrası yardım kurumları ve diğer kurumlarla ilişki kurulması

⁵⁸ Batı Avrupa ve ABD’de, gerek öz aileyle çalışmaları yürüten birimler, gerekse koruyucu aile kurumu ve yatılı kuruluşlar, sosyal refah sisteminin bir parçası olarak gelişmişlerdir. Bkz. **ULUĞTEKİN Sevdâ**: “Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal Hizmet Kuruluşları”, M.Ü. Hukuk Fakültesi 10. Yılı Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, İstanbul 1993, s. 315 vd.

⁵⁹ Çocuk Sevenler Derneği isimli gönüllü bir derneğin, Ankara Çocuk İslahevinden salıverilen ve çeşitli nedenlerle çevresine dönemeyen çocukların barındırdığı ve yaşamlarını sürdürdükleri bir ev açtığı ve bu tür evlerin başka örneklerinin kız çocukları ve eski kadın hükümlüler için de değişik yerlerde açılmasının ve bu uygulamanın yurt düzeyinde yaygınlaştırılmasının yararlı olacağı belirtilmektedir. (**YÜCEL**, *Kriminoloji, Suç ve Ceza*, s. 354).

⁶⁰ **YÜCEL**, *Kriminoloji, Suç ve Ceza*, s. 355

⁶¹ **DÖNMEZER/ERMAN**, C. II, s. 643; **YOKUŞ SEVÜK**, s. 276

(ÇMK m. 44/h) gibi hususlar düzenlenmiş olmakla birlikte, uygulamadaki yetersizliklerin Tasarı için söz konusu olmayacağı umulur.